Частина перша. Дуель

Стрілялись ми.

Баратинський

Ех Вітько, Вітько!..

25 липня 1964 року в селі Великі Чаплі мала відбутися незвичайна подія: о сьомій годині ранку Вітька Горобець буде стрілитися на дуелі з Петром Білим за селом, біля третього колгоспного ставка. Якраз отам, де три плакучі верби до самої води схилили свої довгі гнучкі віти, де колись Вітька потай від рибника витяг на вудку отакезного дзеркального коропа, котрого в нього потім украв кіт Васька...

Умови дуелі:

1) Дистанція — 12 кроків.

2) Зброя — вогнепальна.

3) Право першого пострілу — Вітька Горобець.

4) Секунданти: Федько Котигорошко (старший) та Юрко Гречаний.

Ой ти, перше кохання!..

Сьогодні субота. Теплий зоряний вечір. Набігавшись за день, Вітька Горобець стомлено сидить на колоді біля свого двору і неуважно слухає свого секунданта. Федько Котигорошко вже вкотре намагається оптимістично запевнити Горобця:

— Ти його з ходу клацнеш!..

— А якщо він мене?..— Вітька задумується.

— Тоді для тебе все найгірше вже буде позаду,— зітхає в темряві секундант.— Тільки носа не вішай. Он дід Свирид каже, що двічі не вмирати, а раз — не минувати.— Секундант зневажливо спльовує і по-філософському закінчує: — Всі ми колись помремо!..

— Фе-е-дько-о-о! — зненацька лунає на вулиці.— Де ти, бісів сину? Біжи кабакової каші їсти, бо батько тобі дасть!

— Мені пора,— зводиться Федько, підтягуючи штани.— На жаль, я не можу з тобою провести останню ніч. А ти в цю ніч не спи.

— Чо-чого це? — удає спокійного Вітька.

— Так належить,— розводить Котигорошко руками.— Я читав у романах. Перед дуеллю герой мусить усю ніч ходити по хаті і думати про даму свого серця.

— Фе-е-дько-о-о! — рознеслося знову по вулиці. — Та вже каша захолонула!..

— Іду-у-у! — кричить Федько і на ходу тисне Вітьці руку.— До ранку! Нікому ні слова!..

Вітька, залишившись сам, зітхає... Може, це остання його ніч? Може, завтра лежатиме він біля ставка з простреленими грудьми і над ним у жалобі схилятимуться три плакучі верби?.. Ех, ліпше не думати таке проти ночі... Та все ж він стає у позу і з пафосом,— а це значить, що на все горло,— декламує, дивлячись на зорі:

В полдневный жар в долине Дагестана

С свинцом в груди лежал недвижим я;

Глубокая еще дымилась рана,

По капле кровь точилася моя...

— Вітька? — чується насмішкуватий батьків голос із-за тину.— Чого ти ото проти ночі виєш?.. Ану, марш спати.

Робити було нічого, і Вітька понуро поплівся до хати. "Ех,— думав він,— яке безкультур'я! Людина, можна сказати, смерті в вічі дивиться, а їм — чого виєш?"

— Іди молока вип'єш,— зустрічає мати в сінях.

Вітька вагається: пити молоко чи не пити? А раптом це не дозволено перед дуеллю? Шкода, що Федька немає, а він усе знає. Та голод бере своє. Вітька жадібно спорожняє кухоль холодного солодкого молока з хлібом і заходить до хати. Батько вже сидить біля печі та латає чоботи. Під вусом у нього мигнула ледь помітна іронічна посмішка і зникла.

"Ладно, смійся,— думає Вітька,— побачимо, як ти завтра засмієшся, коли дізнаєшся"...

Після молока Вітьці страшенно хочеться спати, так би оце й упав. Та вчасно згадує наказ секунданта ходити всю ніч по хаті і думати про даму свого серця. Заходжується сонно крокувати з кутка в куток, натикаючись на стільці. Де вже там думати про даму свого серця, тут аби на ногах утриматись.

— Та чого це ти швендяєш по хаті, як на цвіту прибитий? — кричить батько.— Ось не метеляй та не затуляй мені лампи!..

Заходить мати.

— Вітюньчику! — пильно дивиться на сина.— Що це з тобою? Чого ти такий зачумлений? Може, в тебе живіт закрутив, га? То я зараз піску нагрію та прикладу.

Вітька не встиг заперечити, як мати поставила діагноз:

— Точно, живіт болить. Постривай, я хутенько нагрію...

І Вітька Горобець, мужчина з життєвим стажем в чотирнадцять неповних років, мирно захропів на всю хату з піском на животі, та так, ніби не йому завтра доведеться із зброєю в руках ставати до бар’єра та цілитися в Петра Білого і ніби не йому старший секундант Федько Котигорошки, витерши рукавом під завжди мокрим носом, подасть жахливу команду: "Вогонь!.."

І натисне Вітька на гачок, і вирветься із дула вогонь...

Ех, Вітько, Вітько, гаряча твоя голова!.. І треба ж було тобі отак відчайдушно закохатися у Гальку Козачок! Опам’ятайся, Вітько, доки ще надворі ніч і доки у тебе пісок на животі, бо завтра вже буде пізно... Візьми себе в руки, ти ж справжній мужчина, Вітько!..

Ну що з того, що Галька хитро поводила тебе за носа, а тоді безжалісно відхилила твоє перше кохання, гарячіше за найгарячіший вогонь, і надала перевагу іншому? Звичайно, радіти тут немає од чого, але й відчаюватись та ставати до бар’єра — теж... І взагалі, коли ти, Вітько, встиг закохатися у Гальку? Ну, подумай, коли? Ви ж разом росли, ще й дружили в дитинстві. А може, це сталося тоді, як вона вчила тебе свистіти? О, в свисті Галька могла заткнути за пояс будь-якого

чаплівського хлопця! Пам’ятаєш, якось ви йшли вулицею, а попереду вас дріботів дід Свирид і ніс Двох здоровенних оселедців (у клятому сільмазі ніколи немає паперу!), а Галька заклала два пальці в рот і ніби ж легенько свиснула...

А діда Свирида так тіпонуло од того свисту, що оселедці — блись! — і шубовснули у калюжу. Що й казати, здорово вміла свистіти Галька, як була малою! Це тепер вона соромиться і згадувати про те своє вміння, а тоді — ого-го!.. На всі Великі Чаплі лунав її свист!..

А скільки ви з Галькою та з Федьком Котигорошком, теперішнім твоїм секундантом, зробили тоді набігів на баштани та сади; скільки груш, яблук, слив, абрикос, динь та кавунів переносили ви в своїх пазухах; скільки передрали гороб’ячих та сорочачих гнізд; скільки перекупалися у ставку; скільки переходили у школу, перехапали двійок; скільки билися і скільки мирилися; скільки десятків кілометрів переганяли м’яча з ганчірок; скільки порвали штанів та спідниць; скільки позбивали колін та подряпали облич; скільки збудували куренів з лободи; спільна перекаталися на ковзанах і саночках; скільки переграли у війну, перемокли під дощами, перемерзли зимами; скільки перепадали з дерев, і скільки перечіплялися за машинами, і скільки шофери переперіщили вас шлангами; скільки шкір на вас облізло під сонцем, скільки ви мільйонів слів переказали, перекричали, переторохтіли, а ніколи ти й не думав, що в Гальку Козачок можна закохатися!

І раптом в один чудовий день ти зовсім-зовсім іншими очима глянув на свою товаришку з довгою косою. На свою біду ти побачив, що в неї гарні чорні очі-оченята, такі жваві, й такі привабливі, і такі бездонні, що прямо диво дивне, як ти міг раніше на них дивитися і не бачити їх?.. Як ти міг раніше не бачити, що в неї тоненька шия і маленькі груди, важкі коси й довгі, примхливо вигнуті брови, тоненька, немов вирізьблена, фігурка й чарівна посмішка, що вона вся стрункa, весела й швидка, як вогонь на сухій соломі?

Ну, побачив, що вона гарна. Але нащо ж було так закохуватись? Щоб почалося твоє велике страждання? І до чого ж ти достраждався? До дистанції в дванадцять кроків? До команди: "Вогонь!" Ех, Вітько, Вітько, гаряча твоя голова!.. Сопеш тепер з піском на животі, а що ти завтра робитимеш?..

Спи, мужчино чотирнадцяти неповних років, а ми розкажемо людям, як довело тебе перше кохання до забороненої законом дуелі...

Творчі муки Федька Котигорошка

Лихом цивілізованого людства, на думку Вітьки Горобця, були перший зубний біль і перше безнадійне кохання за формулою: "Він її любить, вона його — хтозна!" Із зубним болем він ще якось міг боротися: піти до фельдшера, і той таки вирве триклятого зуба. А куди поткнешся з другою хворобою, що саме прогресувала? Де, на якому клаптику землі є станція швидкої допомоги безнадійно закоханим? Принаймні у Великих Чаплях такої станції ще не було. І невідомо, чи скоро вона з’явиться. А мовчки страждати від палкого безнадійного кохання у Вітьки вже не було сили: мусив же він відкрити перед кимось свою наболілу душу, сподіваючись на пораду та бодай хоч співчуття.

І Вітька Горобець вибрав для цього Котигорошка. По-перше, вони були дуже близькі приятелі й рідко який день не зустрічались. По-друге, Федько вмів тримати язик за зубами. Друзі не схожі були один на одного. Вітька — високий, худий, з рідким білявим чубчиком — не міг і хвилини спокійно всидіти на місці. Запальний і рвучкий, він так швидко ходив, що маленький товстий і флегматичний Федько мусив бігати за ним підтюпцем. Цей дванадцятилітній опецьок (якого за смаглявість по-вуличному називали Жучком), здавалося, не ходив, а котився на своїх коротеньких ногах. По-третє, старша Федькова сестра працювала бібліотекаркою в сільському клубі, і Федько змалку мав доступ до тих книжок, яких дітям суворі педагоги не рекомендували давати. Федько вибирав книги на свій смак і ковтав їх десятками. Міг терпляче лежати на одному боці цілий день і ще терплячіше читати семисотсторінковий

роман, від обсягу якого у Вітьки йшов мороз по спині. І хоч часто Федько не розумів прочитаного, але це не відбивало в нього охоти до читання. Особливо багато читав Котигорошко про кохання і вважав себе в цім ділі знавцем-теоретиком. Отож до нього за порадою і надумав звернутися Вітька.

— Ти вмієш берегти страшну таємницю? — поцікавився Горобець.

— Та я!..— Федько підтягнув штани, бо завжди доношував батькові і завжди вони в найважливішу хвилину намагалися недоречно з'їхати вниз. — Та я клянуся!.. Авторитетно! Сирою землею і рідною матір'ю, що мовчатиму, як риба. Тьху, тьху, тьху!!! Та щоб мені з місця не встати, та щоб...

— Вірю,— обірвав Вітька потік страшної клятви і сказав з нарочито байдужим виглядом: — Так от, я покохав.

— Хі-і-і!! — аж присів здивований Федько, і його осоружні штани поїхали вниз.— Оце здорово! І насправді?

Вітька похмуро кивнув.

— До могили?

— До могили.

— Хі-і-і... А як ти покохав? Свідомо чи активно? — Федько часто вживав у розмові вичитані слова.

— Узяв і покохав. Що ж тут такого? Для мене це дуже просто.

— От здорово,— все ще не міг отямитись Федько.— А я ще й не додумався закохатися, а читати про це читав. А хто ж вона, дама твого серця?

— То не дама, а Галя Козачок.

— От диви-и-на!.. А ти ж їй хоч натякнув?

— Ще ні.

— Тю! А яка ж тобі вигода з кохання, якщо вона не знає? Треба негайно ж їй освідчитись у коханні, бо так заведено. А то висушить тебе любов, доведе до могили...

— Як же їй освідчитись? — поцікавився Вітька.

— Способи є різні: від ультиматуму до сліз.

Федько сунув палець у рот, як робив це у найважчі хвилини, і задумався. Думав він довго, а Вітька все чекав і чекав. Мовчанка затягувалась.

— Потрібна серенада! — нарешті твердо сказав Федько.

— Серена-а-да? — в першу мить аж злякався Вітька.

— Так, на даному етапі, як каже наш міліціонер, тебе врятує тільки серенада!

Вітька мовчав, бликаючи білявими віями, поворушив тубами, ніби пробував на смак, що воно за диво таке — серенада — і зрештою чесно признався:

— Але я н-не знаю, що це таке...

— О-о, серенада!! — захоплено вигукнув Федько, ніби все життя тільки те й робив, що мав справу із серенадами.— Серенада — пісня пісень закоханих! Їх у всіх іспанських романах закохані своїм дамам співають. От! А ти що — гірший?

Вітька не хотів пасти задніх.

— Тільки де я візьму її? В нашому сільмазі серенад не продають.

— Напишемо,— коротко мовив Федько.— Серенада — це вірш. Не ликом же ми шиті. Зокрема — ти. Ти й мусиш створити вірша про кохання.

— Я ніколи не писав віршів! — жахнувся Горобець.

— Але ти маєш друга, котрий за тебе не те, що серенаду напише, в огонь і воду за тебе піде! — з пафосом вигукнув Федько.— Будь спокійний! Матимеш свою власну серенаду. О, ми ще втремо носа всім іспанським закоханим! — І закінчив, ляснувши Вітьку по плечу: — Не бликай так перелякано, я тобі вірша-серенаду за годинку придумаю!

Горобець здивувався:

— Але ж я закоханий, а не ти.

Та на світі білому ще не було такої ситуації, з якої б не зумів викрутитися Федько Котигорошко.

— Ну й що ж? Поети про все пишуть. І навіть про те, чого й самі не знають. А вже з одним віршем якось упораюсь. Аби у вірші-серенаді "серце билося", "кров вирувала". І щоб мені, чи пак тобі, голубе сизий,

світ без неї немилим був і щоб я, чи пак ти, палав та благав її покохати тебе.

— Точно! — вигукнув вражений Вітька. — Ти грамотний. Як у душу мені заглянув.

— Дещо знаємо,— підтягнув Федько штани. — Ходімо кудись у холодок, і я тобі придумаю такий вірш, що Галя сама за тобою бігатиме.

Саме цього й хотілося Вітьці.

Котигорошко гайнув додому, схопив зошит та олівець, і приятелі подалися під грушу. Тут Федько ліг животом на траву, поклав перед собою зошит, сунув в рот олівець і задумався. Вітька не міг спокійно всидіти і, схопившись, закружляв навколо товариша, заглядаючи в зошит.

— Ну, скоро там?..— запитав через кілька хвилин.— Чи ти заснув?

— Ти закохався, а хочеш, щоб я миттю про твоє кохання вірш сотворив? У кожного поета повинні бути творчі муки.

— Чортів Жучок! —спалахнув Вітька.— Ще й кепкує!.. Пиши, бо я не витримаю...

— Витримаєш,— заперечив Котигорошко.— І раптом проспівав: "Дорогая Галю, я тебе кохаю!"

Вітька з несподіванки аж присів.

— Здорово. А головне — точно!

Минуло ще кільканадцять нестерпних хвилин, і врешті Котигорошко прочитав такий вірш:

Дорогая Галю,

Я тебе кохаю.

Серце в грудях б’ється

І до тебе рветься.

В жилах кров вирує

— І любов мою нуртує.

Світ мені не милий,

І не милі ріки.

Сам стаю я не свій,

Ти моя навіки,

Я навіки твій.

— Ну, як? — звівся Федько на ноги.— Якби я ще помучився трохи і щоб Галя мені подобалася, то я й не такий би вірш склав.

— Здорово! — радів Вітька.— Тільки чому ти написав, що мені не милі ріки?

— А з чимось же я повинен римувати слово "навіки",— пояснив Федько.—Не бійся, поети часто так роблять. От тільки треба, мабуть,

поставити Галине прізвище, щоб не нарватися на якусь іншу Гальку. І в кінці ще додати: як покохаєш мене, то я носитиму тебе на руках.

— Е, ні,— запротестував Вітька.— Я не хочу.

— Бо дурний. Це тільки так говориться. Жінкам дуже подобається, коли обіцяють на руках носити. Ти зобов’язаний їй обіцяти золоті гори, а там що буде.

— Е, ні,— знову запротестував Вітька. — Брехати я не буду. Золотих гір не хочу обіцяти, бо в мене всього десять копійок. Як кохає, то хай кохає з десятьма копійками.

Вітька повертів у руках аркуш паперу, знизав плечима.

— І що я мушу робити з цією серенадою?

— Тю! — здивувався Федько.— Та це ж простіше простого. Ти мусиш її проспівати. На даному етапі! І діло в шляпі, як казав наш завмаг, коли продав з-під прилавка фетрові капелюхи.

Вітька нічого не міг уторопати:

— Але де співати?

— Та вже ж не біля контори колгоспу чи сільради! — вигукнув Федько.— Ясно, що біля Галиної хати. Під самісіньким вікном, щоб серенада її за саме серце взяла... І будь здоров! Це ж простіше простого.

— Ти так говориш, ніби сам щовечора тільки те й робиш, що співаєш серенади,— здивувався Вітька.

— Дещо можемо! — гордо сказав Федько.— Та ти не дрейф! Головне — почати... Як ото в опері: а-а-а... Потягнув, а далі воно тебе саме потягне й поведе.

— Куди? — оторопів Вітька.

— Ну...— на мить розгубився Федько, але швидко знайшов вихід,— туди, куди треба.

Вітька почервонів:

— Але ж я навіть співати не вмію.

— Це вже гірше,— зітхнув Федько.

Вітька потупцявся, та нараз, щось згадавши, ляснув друга по плечу:

— Брешу!.. Я можу співати: "Чижик-пижик, де ти був?"

Федько досить авторитетно зауважив:

— З таким репертуаром даму свого серця не завоюєш... Чижик-пижик... Сам ти чижик! Серенаду про любов треба співати, а не про чижика... Ти ж не милостиню просиш, а серце дами своєї завойовуєш!

— Ех!..— вихопилось у Вітьки.— Пропала моя любов! І це все через твою серенаду! Написав таку, що й не заспіваєш!

— Та хто ж знав, що ти не тямиш співати! — виправдовувався Федько.— Тобі ведмідь на вухо наступив, а я винен.

— Знав, знав!..— передражнив його Вітька.— Опинивсь я з твоєю серенадою, як рак на мілкому!

Федько рішуче підсмикнув штани і бадьоро сказав:

— Не падай духом. Щось зараз придумаємо. Бо що б там не було, а Галю Козачок треба вкручувати. Покоряти на даному етапі, як каже наш міліціонер. Зрештою, ти ж не в колгоспній художній самодіяльності будеш виступати, а в Галі під вікном. До того ж соловейки в бузку будуть тьохкати — допоможуть. Кажу тобі, не вішай носа, у закоханих, я читав, і серця співають... І потім... Он дядькові Свириду не те що ведмідь на вухо наступив, а слон. А коли вип’є, то так співає, що Грицько Причепа відразу ж за сюрчок хапається і біжить селом, як на пожежу... А якщо п’яні співають, то закоханим і сам бог велів!

Вітька нервово пересмикнув плечима.

— При чім тут бог, коли я закохався?

Цього й Федько не знав. Але відчайдушна рішучість, як завжди, не покидала його.

— Вище голову, Вітько!.. Я допоможу тобі співати!

— От здорово! — Вітька на радощах аж обняв Федька, та враз і охолов.— Слухай, Жучок, а сам ти співати вмієш?

— Ну... не вмію,— забурмотів Котигорошко.— Не пробував ще...

І, стукнувши кулаком себе в груди, вигукнув:

— Та заради тебе я готовий на все! Навчуся! Не святі горшки ліплять... Що, в мене рота немає? Та я...— Федько не на жарт розійшовся.— Коли хочеш, як Карузо, заспіваю! Авторитетно клянусь сирою землею!

— Ур-ра! — вигукнув зраділий Вітька.— Я тобі вірю! Починаймо! Сьогодні ж підемо до Галі під вікно!

— Стривай,— спинив його Котигорошко,— до співів потрібна ще й гітара, сомбреро і місячна ніч.

І куди тільки техніка дивиться!..

Перші двоє питань Федько вирішив швидко: гітару "позичив" у своєї сестри-бібліотекарки (зняв гітару з стіни, де вона висіла, і до слушного часу переховав її в клуні, засунувши в стару бочку), сомбреро... Із сомбреро вийшла невеличка затримка. Федько довго метикував, де б цю штуку знайти, або хоч щось підходяще, котре б могло замінити сомбреро... На обережне Вітьчине: "А може, й не треба?.." Федько рішуче запротестував:

— Ще що придумав! Сомбреро — найголовніший убір закоханих! Без нього і серенада не серенада, а просто так, бренькання на гітарі. Балачки безвідповідальні і не хвилюючі! І до того ж ти мусиш покорити її за одним рипом.

— Так уже й з ходу? — засумнівався Вітька.

— А чого ж його довго воловодитися ночами та горло дерти? — щиро здивувався Федько.— Прийшов, проспівав, переміг, як казав хтось із полководців. І готово! А без сомбреро — ні-ні! Треба з’явитися до Галі у всій красі!

Заради тої краси Федько, покрутившись селом, нарешті прицілився до обійстя діда Свирида і, роблячи вигляд, що він щось загубив на вулиці, закрутився біля тину... А на городі в діда Свирида стояло опудало, а на тому опудалі був бриль. Отакезний солом’яний, з великими крисами, прямо іспанське сомбреро! Тепер таких брилів із житньої соломи ніхто вже у Великих Чаплях не плете, бо в магазині

скільки хочеш капронових, та ще й з дірочками, щоб продувало вітерцем...

"А для чого якомусь там опудалу така розкішна сомбрера? — міркував Федько, присипляючи свою совість.— Страхатиме горобців і без бриля, а Вітьці на відповідальне побачення позаріз треба... Та, зрештою, я не краду бриль, а тільки позичаю..."

Перелізши через тин, Федько миттю "позичив" в опудала бриль, щасливо з ним вибрався на вулицю і покурів додому радий, що тепер уже нарешті можна починати операцію "Серенада".

Правда, потрібна була ще місячна ніч, а її вже не позичиш ні в сестри, ні в діда Свирида.

І, як на гріх, після обіду пішов дощ.

Та не просто пішов — негода, по всьому, затяглася надовго. Приятелі зустрілися з мокрими чубами і зовсім кепськими настроями. Як же тепер співати, коли і в рот дощу наллє!

— Не міг підождати хоч би день,— бурчав Федько на адресу дощу.— Так уже йому приспічило поливати Великі Чаплі! Таку операцію нам зірвав!

Вітька з ненавистю позирав на сльозливі хмари, котрі й не думали розходитися над Великими Чаплями, Федько сердито підсмикував мокрі штани.

— В такий відповідальний момент пішов! Не міг іншого часу вибрати!

Минув ще один день, дощ не вгамовувався. Власне, й не дощ, а мжичка... Сіє й сіє... І ні кінця їй, ні краю!

— Дідька лисого на такому дощі заспіваєш серенаду,— бурчав Федько.

Вулицею лопотіла зграйка мокрих, забрьоханих хлопчаків. Втікаючи від дощу, вони на всю вулицю виспівували:

Дощику, дощику,

Припусти!

На бабині горщики,

На дідові капусти!

— Ей, ви!! — крикнув Федько до хлоп’яків.— Я вам дам: припусти! Тут і так відповідальне побачення зривається через цю юшку.

І на третій день не вигодинилося...

А тут Федькова сестра почала бідкатися, де це, мовляв, зникла її гітара, і чомусь надто підозріло позирала на Федька, і той посилено сопів, уникаючи зустрічатися з нею поглядом... Далі — гірше... Дід Свирид, накинувши на голову й плечі мішок замість плаща, ходив по селу й питався, чи ніхто не бачив, яка це трясця потягла з опудала бриля, котрого він виплів ще в молодечі роки, коли підбивав клинці до своєї баби Параски.

А небо і не думало розпогоджуватися.

Федько по кілька разів на день переховував бриля й гітару, боячись, щоб хто не зірвав Вітьці відповідальну серенаду. Та все бурчав:

— І куди наша техніка дивиться?.. Пора вже давно навчитися керувати дощами. От колись буде... Закохався ти, приміром, у Галю, натискуєш кнопку...

— Де кнопку? — не второпав Вітька.

— Ну... не важливо де,— відмахувався Федько.— Не перебивай. Де треба, там і поставлять кнопку. Так ось, ти натиснеш її, а тебе й питають: чого треба? А ти й кажеш: так і так... Я сьогодні хочу співати Галі Козачок серенаду, прошу прислати у Великі Чаплі пристойну місячну ніч... І все. І будь здорові І є тобі місячна ніч. Бери гітару, сомбреру і — співай.

— Коли то буде,— зітхнув Вітька,— Галя до того часу ще в когось закохається... Тоді скільки не натискуй кнопку — діла не буде!

— Да-а... Техніка в нас ще відстає,— по-діловому сказав Федько і підсмикнув штани.— Доведеться чекати в моря погоди.

Та нарешті на п’ятий день дощі вгамувалися.

Ще кілька днів чекали місячної ночі, бо Федько авторитетно заявив, що без місяця не те... Серенада, мовляв, не так бере за серце.

Довелось чекати саме тієї ночі, котра, за підрахунками Федька, повинна була взяти за живе.

Одного вечора вигулькнув молодик. Щоправда, такий собі, маленький, бліденький...

Федько довго критично його розглядав і нарешті махнув рукою:

— Підійде!..

Серенада

І ось та мить настала.

Опівночі, як уляглось село і перший сон уже господарював у Великих Чаплях, дві постаті нечутно прошмигнули вулицею і спинилися біля очеретяного тину, з-за якого визирав розквітлий бузок і сповнював все навколо звабливими пахощами. За тином біліла причілкова стіна, двоє темних вікон мирно позирали собі на вулицю, не підозрюючи ніякої халепи... Над селом влив молодик, і від дерев, тинів та хат падали довгі, чорні тіні... Тиша... Тільки чути, як десь на ставку невгамовно кумкають жаби...

— На даному етапі потрібне соловейкове тьохкання, а не жаб’яче кумкання,— резонно зауважив Федько,— але стерпимо... Ти, Вітько, не клюй тільки носом і не позіхай на всю вулицю. Ти повинен не позіхати, а від любові трепетати.— Рішуче підсмикнув штани.— Можна починати!..

— Як це п-починати? — аж заїкнувся від хвилювання Вітька.

— Не прийшли ж ми сюди всю ніч позіхати,— здивувався Федько й смачно позіхнув.— Починай, як і кожний співак починає: розкривай поширше рота.

Вітька тільки хотів було розкрити рота, як бриль діда Свирида з’їхав йому на лоба, а потім і на плечі.

— Задирай вище голову, щоб бриль не сповзав,— порадив Федько.— Трохи завеликуватий, та нічого... І гітару візьми як треба.

— Так я ж гра-грати не вмію,— в останню мить згадав Вітька.

— Бренькай, як зможеш, відступати вже нікуди,— знайшов вихід Федько.— Хто опівночі буде дослухатися, як ти граєш. Головне, аби в тебе душа співала! Аби серце грало!..

Вітька нерішуче провів рукою по струнах, ті в різнобій загриміли, ніби скаржились на щось...

— Давай, давай,— підбадьорював його Федько.— Та ближче до бузку підійди, а я за твоєю спиною заховаюся... Та сміливіше, сміливіше рота розкривай на даному етапі. Галя міцно спить, поки розбудиш, треба добряче погаласувати!

Вітьчина рука смикалась на струнах, але серенада, як на ту біду, геть-чисто вилетіла з голови, і він беззвучно позіхав розкритим ротом:

— Дорогая Галю, я тебе кохаю...— з-за спини підказував Федько.— Та чи тобі мову відібрало? Співай швидше, бо так ми всю ніч тут проволоводимося!

Вітька зажмурився і — наче з мосту у воду стрибав — щодуху загорлав:

Дорогая Галю,

Я тебе кохаю.

Серце в грудях б’ється

І до тебе рветься...

— Тю, тю! — злякано закричав позад нього Федько.— Соловейком треба заливатися, а ти ревеш, як бугай Кордебалет!

Соловейком Вітька заливатися не міг, а тому й далі кричав під тином скільки було сили:

В жилах кров вирує

І любов мою нуртує...

— Ніжніше, задушевніше, на даному етапі,— корегував Федько спів свого друга.— Ти ж не граків лякаєш на городі, щоб кукурудзиння не висмикували, а даму свого серця із хати викликаєш!

Вітя спробував було ніжніше, але вийшло голосніше.

Тим часом десь закудкудахкали кури, злякано гавкнув собака... Та Вітька, увійшовши в раж, нічого не чув, а горлав далі свою серенаду. Зненацька рипнули двері і на ганок хтось вийшов.

— Галя вибігла...— прошепотів Федько.— Таки взяло... Тепер не підкачай... Піддай сердечного жару... Щоб вона, як лід на сонці, розтала...

Вітька, сам себе оглушуючи, піддав жару:

Світ мені не милий,

І не милі ріки.

Сам стаю я не свій,

Ти моя навіки,

Я навіки твій...

Раптом почувся хриплий крик:

— І яка вона трясця виє серед ночі під хатою?! А бодай йому позакладало!! Сірко, Сірко, та хоч гавкни, іродова душа! Я в хаті не знайду місця, а він у будці хропе! А ті виють під бузком, як на погибіль!..

— Тю! Та це ж баба Хівря! — злякано крикнув Федько.— Ми переплутали хати й бабі серенаду співали! Тікаймо!..

Г-гав!!

Прожогом кинувся собака і зайшовся таким несамовитим гарчанням, що Вітьку й Федька наче вітром здуло. Вони тільки полопотіли холошами... Аж біля Фединої хати отямились і довго відхекувались та прислухались до собачого гавкоту, що здійнявся в селі...

— І треба ж було...— бідкався Федько.— Галя живе через три хати від баби Хіврі. І як ми переплутали двори. Пропала серенада ні за цапову душу!

— Це ти винен! — накинувся на нього Вітька.— Не роздивився як слід... Починай, починай! Рота роззявляй... От і роззявив... Для баби Хіврі!

— Що з воза впало, те пропало,— махнув Федько рукою.— Добре, хоч гітари не загубили... Жаль, звичайно, серенади, та, як каже голова колгоспу, на помилках ми всі вчимося.— І, смачно позіхнувши, додав: — Ходімо спати, а завтра щось придумаємо. Кажуть, ранок вечора мудріший...— І тут його наче струмом ударило: — Стривай, Вітько! Ідея! Для чого нам горло дерти, співаючи серенади, та ще під тином у баби Хіврі? Давай відішлемо поштою вірш у газету, його надрукують — от Галя й дізнається, що ти її кохаєш! Га? Здорово?

Так і домовились.

"Шановний товаришу Горобець!"

З того часу, як творчі муки Федька Котигорошка полинули до Києва, Вітька не знаходив собі місця. Чи надрукує газета їхній вірш? І Вітька не пропускав жодного номера, жадібно гортав сторінки, до болю в очах вдивлявся в рядки... Батько тільки плечима знизував, не розуміючи цього раптового потягу сина до друкованого слова.

— Та чи вони сплять там у своїй газеті?.. Дочекаються, що Галя покохає когось іншого!..— скаржився він Котигорошкові. А той тільки руками розводив.

Одного ранку приятелі вирішили піти на пошту і запитати, чи немає їм листа. Йшли мовчки, думали про одне й те не як важко бути закоханим. Раптом Вітька оторопіло застиг на місці: з бічної вулички, широко усміхаючись, прямо на них ішла Галя Козачок. Ні, вона не йшла, а наче аж пливла, ледь торкаючись землі струнками ногами в білих черевичках та гордо несучи маленьку голівку з товстою косою. Через плече висіла сумка з газетами, журналами, листами — під час літніх канікул вона працювала листоношою.

Федько миттю сховався за Вітьчину спину, а звідти прошепотів:

— Оце влипли!..

— Привіт, орел! — дзвінко крикнула Галя і вдарила оторопілого Вітьку Горобця журналом по спині.

Вітька розгублено мовчав. Як на біду, всі думки повилітали з голови. Ой любов, що ти тільки не робиш з нещасним хлопцем!.. Ну чого ж ти так жорстоко позбавила його дару межи? Адже він вродився балакучий, як сорока, може годинами безугавно тріскотіти. А тут стовбичить, немов хтось зашив йому губи. Вітько, не стій стовпом, говори, говори, говори.

Чортів Вітька, мовчить! Мовчить та червоніє так зрадливо, що навіть білявий чубчик і той робиться червовим...

Ех, Вітько, Вітько, якби ти так не розгублювався, то побачив би, що й Галя якось змінюється, зустрівши тебе. Чомусь підозріло робиться веселою, а щоки у неї ледь-ледь рожевіють. І оченята спалахують якимось сяйвом. І ніяковів...

Ну, говори, говори що-небудь, чортів Вітька! То перше слово важко витягти з себе, а далі піде легше. Ну, тягни те слово, тягни пошвидше, білявий хлопчику!..

Ех, любов, мучителько людська! І до чого ж ти тільки довела балакучого і бойового хлопця? На яку ж ти муку поставила його стовпом посеред дороги і, немов віником, підмела у голові, не лишивши жодної думки, жодного слова...

— Ти, напевне, не виспався,— пирхнула Галя,— та дорогою досипляєш?.. А де ж це твій Жучок?..

Федько ображено засопів за Вітьчиною спиною.

— А, й ти тут?..— сплеснула Галя руками (о, ті прекрасні дівочі руки!).— Пробач, Федюшо. А чого це твій орел сьогодні на мокру курку схожий? Стоїть, як стовпчик. Може, він аршин проковтнув?..

— А Вітька закохався! — Федько незчувся, як зірвалися в нього необачні слова. Прикусив, було, язика, та вже пізно: слово, як відомо, не горобець...

— Цить, Жучок нещасний! — нарешті таки заговорив Вітька.— Хто тебе просив за мене розписуватися?..

І тої ж хвилини Вітька зірвався з місця і чкурнув, тільки курява піднялася.

— Ех, життя наше...— зітхнув Федько і, похнюпивши голову, поплівся й собі додому.

Галя трохи постояла на місці, роздумливо мнучи газету, а потім наздогнала Федька і заторохтіла, ласкаво зазираючи йому у вічі:

— Федюшко, дорогенький, не сердься на мене. Скажи, в кого Вітька закоханий? Я тобі щось подарую... Ну, скажи, Федюшо...

Мовчить Федько та сопе.

— Халви куплю! — у відчаї запропонувала дівчина.— Солодкої халви, ти ж любиш халву, правда?..

— Ти хочеш, щоб я за солодку халву сказав, що Вітька в тебе закоханий? — закопилив Федько губу і підтягнув штани.— Я свого друга навіть за тонну халви не видам. І не проси!..

І гордий Федько потрюхикав далі, радіючи, що встояв перед атакою, не спокусився халвою, яку понад усе любив. Не встиг він гаразд насолодитися своєю перемогою, волею і мужністю, як Галя вдруге наздогнала його. Але цього разу її гарне личко аж пашіло жаром.

— Ти знову із своєю халвою? — розсердився Федько.— Мене на солодкому не проведеш.

— Ой, я забула за лист! — Галя уникала дивитися на Федька, не піднімала очей, щоб не видати себе.— Тут лист прийшов... Вітьці... Візьми передай... Ти молодець, Федюшо, а халви я тобі куплю!

І, тицьнувши Федьку голубого конверта, Галя не пішла, а полетіла, ледь торкаючись землі білосніжними черевичками.

— То халва, то лист,— здвигнув Федько плечима та нараз, глянувши на адресу, ойкнув.

— Вітько-о-о! — закричав на всю вулицю. І покотився, вимахуючи листом.— З редакці-і-ї лист!..

Вітька кулею вилетів з хати на той крик і помчав навстріч. Удвох розірвали конверта.

— "Шановний товаришу Горобець!" — жадібно читав Вітька.— Ого!

— Е-е, мабуть, не буде діла,— почухався Федько.— Бо коли ховали колгоспного бухгалтера, то голова колгоспу теж над ямою отак починав: "Шановний товаришу Даценко!"

— Цить, Жучок! — тупнув Вітька і читав далі.— "Ознайомились з вашим віршем "Як я Галю Козачок здорово кохаю". На жаль, твір не підходить нам по темі".— Тобто як це не підходить?

— А це їм, мабуть, Галька не підходить,— висловив Федько припущення.— Знала б вона, якого листа мені давала!

— "Дивно, що ви, живучи в селі,— читав далі Вітька,— не бачите, що зараз весна і довгоносики знищують посіви цукрових буряків. А замість боротьби з довгоносиками Ви пишете вірші про кохання.

Напишіть нам краще актуальну байку й засобами сатири затаврuйте в ній довгоносиків. Це буде якраз по сезону".— Ні-і-чого не розумію,— здвигнув Вітька плечима.

— А це вони хочуть, щоб ми їм наловили довгоносиків, затаврували їх, тобто одірвали їм голови, і одіслали безголових до газети.

— Хай самі ловлять і таврують!..

— А що там ще за мудрі поради?

— "Вивчайте класиків. З повагою. Літкон-сульта-ант..." І якийсь підпис. А хто такі класики? їх обов’язково закохані повинні вивчати? І заодно й довгоносиків ловити?

Цього вже не знав і Федько.

— Біс його розбере, чого їм треба на даному етапі, як каже наш міліціонер,— зітхнув він.— Чи довгоносиків таврувати, чи класиків вивчати? Казав тобі, що як ховали бухгалтера, то голова колгоспу теж над ямою починав: "Шановний товаришу Даценко!" — і, звично підсмикнувши осоружні штани, недбало закінчив: — Добре, що хоч не радив йому вивчати класиків!..

Зілля, що приворожує...

На другий день сталася ось така подія, варта того, щоб її записати до історії Вітьчиного кохання.

Читаючи "У неділю рано зілля копала", Федько Котигорошко зненацька ляснув себе по лобі й голосно вигукнув:

— Дурень!.. І як же я про зілля забув? Ай-ай!.. Приворожувать треба Галю на даному етапі! Щоб не Вітька за нею сохнув, а вона за ним засихала. І перемога буде за нами. Ур-ра!..

І повеселілий Федько чимдуж покурів вулицею за поміччю до баби Векли, котра добре зналася на травах і лікувала зіллям від усіх хвороб, в тім числі і рід сердечних.

"З цього б і треба було починати,— думав Федько дорогою.— А ми вірша в газету слали! Та баба Векла зараз такого зілля дасть, що Галя по самі вуха закохається у Вітьку... Бігатиме за ним, як тінь за хмарою в ясний день!.."

Баба Векла саме годувала курей у дворі.

— Тю-тю-тю, зозулясті, тю-тю-тю, попільнясті...

Федько, влетівши у двір як ошпарений, розігнав курей, котрі з галасом кинулись врозтіч, з переляку ледь не вбивши бабу Веклу з ніг, і випалив одним духом:

— Бабо Векло... хе-хе... виручайте... Здрастуйте... Потрібна... хе-хе... ваша поміч... Діло одне важливе горить!

Баба Векла, маленька, зігнута, із зморшкуватим, сухим личком, спираючись на ціпок, брала жменьку зерна в себе у фартусі, сипала й співала своєї:

— Тю-тю-тю, зозулясті, тю-тю-тю, попільнясті...

На Федька ж навіть не глянула.

Кури, все ще злякано позираючи на Федька і сердито кудкудахкаючи, почали сходиться до своєї годувальниці. Тільки червонястий когут, злетівши на тин, горлопанив там, певно відчитуючи Федька на своїй півнячій мові, що не гоже так безпардонно вриватися в чужий двір і лякати курей.

— Та ось цить ти!..— відмахнувся від крикуна Федько.— Діло нагальне, нема коли з тобою розкланюватись.

— Тю-тю-тю...— почала стара.

— Бабо Векло! — вкрай був обурений Федько.— Та я ж за поміччю до вас примчав... Людина, можна сказати, гине, а ви — тю-тю... Дайте хутчіше зілля, щоб приворожити Галю Козачок до Вітьки Горобця!

— Гась?... — баба Векла відігнула край вигорілої на сонці хустки і виставила маленьке вушко.— Ворожить?

— Та не ворожить, а приворожить! — Федько, зіп’явшись навшпиньки, щосили крикнув бабі у вухо.— Приворожить, кажу, треба! На даному етапі!

— На якому етапі? — не второпала стара.

— Та це я так... Грицько Причепа так каже...

Стара забликала, дивлячись на Федька.

— Причепу приворожить?

— Тю!..— Федько аж об поли руками вдарив.— Та Причепа й сам причепиться, коли треба. Галю треба приворожить!

— До кого?

— Та вже ж не до сухої груші! — сердито вигукнув Федько.— Глядіть не переплутайте, бо приворожите Галю не до Вітьки, а до когось другого, буде потім морока!

— Гась?..

— Та чи ви, бабо, зовсім оглухли? — ледь не зірвав голосу Федько.— Кажу вам ясно: одну даму треба приворожити до одного... Ну, кавалера, чи що... Щоб вона втріскалась у нього. Щоб сохла за ним день і ніч... Ну що ж тут не ясного? Дайте пошвидше зілля — і ділу кінець. Бо в мене від цього крику аж живіт заболів!

— Гась?..— знову витріщилась стара.— Живіт, кажеш, заболів?

— Ага, покричиш вам у вухо, то й заболить!

— Коли живіт, то ходімо в хату, добрий молодець.

Спираючись на ціпок, стара пошкутильгала до хати, Федько нетерпляче задріботів за нею. Коли переступив поріг і вдихнув духмяні пахощі трав, то здалось, що потрапив на луки. Всюди — на вікнах, на лаві — лежали пучки трав, висіли, позатикані за сволок, виглядали з-за коминів, з усіх кутків... У Федька аж голова закрутилась від пахощів.

Тільки й подумав:

"Ну, коли в баби таке багатство, Галі амба! Так і присохне до Вітьки!.."

Стара довго перебирала то один пучечок, то інший, ходила в хижку, там шаруділа і нарешті принесла глиняний кухлик з якоюсь зеленкуватою рідиною, що пахла запашним чаєм.

— Пий, добрий молодець!

— Та я ж вам казав...— почав було Федько, та стара перебила:

— Все допойняла, пий і буде по-твоєму!

Знизав плечима й, аби відчепитися, одним духом спорожнив кухоль. Напій видався не таким уже й гидким, як сподівався Федько.

— Нічого, пити можна,— по-діловому сказав він.— Галя за милу душу вип’є таке зілля. Головне, аби приворожило. Та налийте, бабо, побільший кухоль, щоб зілля активно подіяло. Не скупіться. Приворожувати треба не на один день.

— Гась? — не дочула стара.

— Побільший, кажу, кухоль наливайте! — крикнув Федько їй у вухо. — Щоб подіяло!..

— Ага, ага, подіє,— закивала стара головою,— поспішай, добрий молодець, бо швидко подіє... Не вспієш потім...

— А зілля? — витріщився Федько.— І що подіє?..

— Гась?..

— Тьху!.. Скільки вам кричать? Живіт уже болить від крику!

— Зілля від живота ти вже випив...

— Ой, що ж ви наробили, бабо? — Федько аж за голову вхопився.— Та не мене треба було приворожувати...

— Гась?

— Не мене, кажу! — закричав Федько.— А Гальку Козачок до Вітьки Горобця! Та я ж вам ясно сказав, що ж ви переплутали?

Але тут негадано в животі Федька так забурчало, що він, тільки ойкнувши, кулею вилетів з хати... Так і закінчилася історія з зіллям... Того дня Федько, раз у раз хапаючись за живіт, бігав у бур’ян та все бурчав, що глуха тетеря переплутала зілля.

— Галю треба було приворожувати, а не мені від живота!..

Лише в надвечір’я Федькові трохи полегшало і до нього почав повертатися бадьорий настрій.

— Головне — духом не падати,— казав він сам собі.— На помилках, як каже голова колгоспу, ми всі вчимося. Та й що таке, зрештою, зілля? Бабські забобони, пережиток! На живіт воно, може, й діє, а до любові треба по-серйозному підходити... Що ж придумати на даному етапі?

Федько готує агресію

Минув ще один день безнадійного Вітьчиного кохання.

Галя Козачок пташкою пурхала по Чаплях, розносячи пошту, і не відала й не гадала, яку тільки диверсію готував для неї тихий та непомітний Федько Котигорошко, той вольовий Федько, котрого вона так марно намагалася спокусити солодкою халвою і котрий все-таки проговорився, у кого закоханий Вітька.

А розпочалася та диверсія з такої от філософської дискусії.

— Під лежачий камінь і вода не тече. Треба вже від слів активно переходити до діла, як каже голова колгоспу. Давай атакуємо Гальку з усіх боків, вкрутимо її добряче й підсунемо ультиматум! Будь спокійний, вона викине білий прапор.

— Чи ми її вкрутимо, це ще бабуся надвоє ворожила,— зітхнув Вітька,— а що вона нас укрутила, то це точно.

— Ех, ти, панікер! Та коли ми будемо так падати духом, то нам забезпечена самотня й одинока старість! — докоряв "диверсант".— Та якби ти тільки чув, як вона вчора допитувалася, в кого ти закохався! Цілу тонну халви мені обіцяла! Та я витримав, хай вона помучиться та посумує, а потім ми її одним ударом — бах! — і перемога. Я сьогодні цілу ніч не спав та в поті чола писав до неї любовне посланіє. Звичайно, від твого імені.

— І написав? — стрепенувся Вітька.— Ану, читай!

Федько мовчки витяг із пазухи аркуш паперу, відкашлявся, надав своєму обличчю урочистого вигляду і почав:

— "Дамі серця мойого. Найпрекраснішій серед найпрекрасніших Галі Козачок од Вітьки Горобця любовне посланіє.

О Богине!.. Доношу до Вашого відома, о найпрекрасніша серед усіх Дів вашого району, що я безтямно і до смерті закохався у Ваш образ і гину без Вас, як гине мандрівник у пустелі без краплини живлющої й зцілющої водички..." — Ну, як? — не втерпів Федько.— Дух забиває?

— Забиває,— згодився Вітька.— У мене аж в очах потемніло. Але чому Галя найпрекрасніша лише в районі? Став у межах усієї області.

— Добре, звеличу її в масштабах усієї землі! — охоче погодився Федько.— Мені це нічого не коштує. Слухай далі. "О чарівнице! О, де Ви взяли чар і причарували мене навіки й полонили мене до могили?.. О мадонно!.. Ваші очі сяють для мене, як дві зорі серед мороку ночі, а Ваші губи — морські корали, а Ваші дрібні зубки — як два разки дорогого намиста, а шия у Вас лебедина, стан Ваш гнучкий, як тополя, мова — як спів струмочка весняного, як спів соловейка на вранішній зорі, а посмішка Ваша — як теє яснеє сонце!

О Богине!.. Беручи до уваги моє палке й гаряче кохання до Вашої особи, прохаю Вас, розтопіть своєю посмішкою кригу моєї самотності, зігрійте моє одиноке серденько..."

— Підожди, підожди! — перелякано замахав Вітька руками.— Бо в мене голова йде обертом.

— Потерпи, вже не так багато,— заспокоїв Федько.— Я теж мало не очманів, як писав. "Як сонце, з’явилися Ви на моєму горизонті і своїм життєдайним промінням осяяли моє самотнє життя. Тож, беручи до уваги, що я не можу без Вас і дня прожити, закликаю Вас активно відгукнутися на щирий зойк мойого палкого серденька і взяти найактивнішу участь в коханні, любити мене до смерті й призначити рандеву".

— А де призначити — тут чи на тому світі? — не зрозумів вкрай спантеличений Вітька.— Я хочу, щоб тільки тут.

— Це й мається на увазі,— задоволено посміхнувся Федько.— А взагалі яке враження?

Вітька довго стояв, як прибитий, безпомічно кліпаючи білими віями.

— Сильно! — врешті сказав він.— Хоч я нічого й не втямив.

— Головне, що дух забиває! — захоплено вигукнув Федько.— Від такого посланія й цариця впала б замертво, не те що Галька.

— Покладаюсь на тебе. Але гляди, якщо з Галею що трапиться, то головою відповідатимеш! І листа віднесеш сам, прямісінько їй у руки,— сказав Вітька.— А я не піду.

— Гаразд,— погодився Федько.— Підкладу вже їй бомбу і візьму перший удар на себе.— Він поклав листа за пазуху, підв’язав потугіше

штани й витер під носом: — Жди мене або живого, або з перебитими ногами. Коли ж зовсім не повернуся, не поминай лихом!

— Раз мати родила! — відповів Вітька.— Я тебе не забуду, мій вірний, друже.

Діалог про підготовку до штурму

— Ну?.. Що?.. Та не тягни... Віддав?..

— Віддав... Хе-хе-хе...

— Прочитала?

— Прочитала.

— І що?.. Та не тягни, Жучок!

— Ну, прочитала, а я стою. І вона стоїть. І дивиться...

— На кого дивиться?

— Та на мене ж.

— А чого це вона на тебе дивилася?

— А я хіба знаю? Стоїть і дивиться, наче хто її по голові стукнув. Та все лоба тре, мов до пам’яті приходить. І дивиться на мене.

— Ну, подивилася, а далі що?

— І далі дивиться і мовчить.

— Та що ти за цяця, щоб вона на тебе довго дивилася?.. Диво яке?

— А я хіба винен? А вже потім як опам’яталася, то як засміється!.. Трохи не впала. А я стою й чую, що в мене ось-ось штани зсунуться...

— Та провались ти з своїми штаньми!.. Ну посміялась, а далі що? Плакала?

— А далі каже: "Передай Вітьці Горобцю, щоб він сьогодні о п’ятій годині наніс мені візит".

— Який це візит? Він важкий? Я донесу?

— Підеш і без візиту. Чого це ти будеш надриватися. Радій, що вона тобі рандеву назначає. До тебе дійшло?

— Ур-р-ра!!! Ой, ти молодець, Федько!

— Тепер все залежить від тебе. Зумієш їй вкрутить, вона викине білий прапор.

— А що ж робити, щоб вкрутить?

— Пхі... Це я тебе навчу. Значить, так. Сядете ви на лавочці і будете дивитися на місяць, а ти на додачу ще й зітхатимеш.

— Як?

— Ну, так, ніби ти помирати зібрався і ніби все життя для тебе одне пхі! Втямив? Так у книжках зітхають.

— І поки зітхати?

— Поки витримаєш... А ти думав, легко бути закоханим? Тут ще помучитися треба. А коли побачиш, що вона до тебе хилиться або покладе голову на плече, то називай її "зіронько", "сонечко моє яснеє", "ясочко", ну і так далі.

— А якщо не любить?

— Якщо не любить?.. Гм... Тоді кажи так: "У-у, зміюко лукавая!" — і в очі заглядай, коли будеш казати.

— Зміюко лукавая?

— Та ні, це коли "зіронька" чи "сонечко". А коли назвеш зміюкою, то одразу ж тікай, щоб, бува, не навернула чим. Бо жінки — вони такі, на все здатні. Он дядька Митрофана жінка так сковородою по голові гуркнула, що отакезна гуля вискочила. А потім ще й у сільраду бігала, і дядько Митрофан ще й винуватим був. Он які тепер жінки, так що будь обережний!

— Я готовий до всього!

Коли б автор писав ліричну повість про перше кохання, то він так би закінчив цей розділ: "О, де взяти слів і як тими словами передати ту бурю, той тайфун, що здійнявся в душі Вітьки Горобця! Подумати тільки, Галя Козачок призначила йому перше побачення! Перше побачення першого кохання! О, де взяти слів! О, як тими словами про це на папері розказати? Раз-бо в світі буває перше кохання і перше побачення! Неймовірна подія в чотирнадцятилітньому житті Вітьки Горобця! Невже муки безнадійного кохання зникли так швидко і так швидко з’явиться щастя?.. Та кричати про це треба, на сьоме небо треба дертися пошвидше і звідти переможно оглядати усю матінку Землю:

— А що, бачили? Недарма Федько всю ніч готував свою "бомбу"!..

Кажуть, що на перше побачення закохані мчать з такою радістю, яка по силі вибуху еквівалентна добрій сотні тонн тротилу. Може, й так, а тільки Вітька Горобець більше розгубився й злякався, аніж зрадів. Куди й поділася його хоробрість. Одне діло самому тихенько кохати, а друге, коли вона каже "приходь". Ось тут Вітька й злякався, ніби відчував, що це кохання приведе його до команди: "Вогонь!"

На Голгофу!

І пішов Вітька Горобець на перше побачення до Галі Козачок, як на страту. Ой, та й довга ж дорога! Ну, візьми себе, Вітько, в руки. Всі ми, смертні, пройшли й пройдемо по цій дорозі. Одні раніше, другі пізніше, одні сміливо, другі — ледве ноги тягнучи. В одних ця дорога з гороб’ячий скік, а в других тягнеться через багато земель, і вони блукають по ній десятки років. Але йдуть. Іди й ти, білявий, хлопчику! Що вдієш, вся чоловіча половина роду людського приречена пройти по цій дорозі. Тож будь мужчиною, Вітько, не треба так хвилюватися й губитися! Звичайно, тут ще бабуся надвоє ворожила, не знаєш, що тебе чекає — чи голгофа з хрестом, чи едем з райськими садами...

Ну, сміливіше, Вітько! Огляньсь, в цю гамлетівську для тебе хвилину — "бути чи не бути" — за тобою покірно котиться вірний Федько.

Він також намагається підняти твій настрій.

— Ві-і-тько, ну хіба так можна? — докоряє він, йдучи слідом.— У тебе такий вигляд, як у Саливона, коли його з мішком дерті спіймали. А ти ж несеш візит дамі свого серця!..

— Вертайся! — не обертаючись, каже Вітька.— Далі я сам піду. Що буде, те й буде.

— Та я ще хоч трішечки...

— Кажу, вертайся!..

— Ну, гляди ж, Вітько! Повертайся з щитом або на щиті!

Сів Федько край дороги, підпер голову руками і, дивлячись услід Вітьці, важко зітхнув: ой, прийдеться ж колись і йому йти по цій дорозі на свою голгофу чи у свій едем!.. І в Федька аж похололо всередині. "Яка тільки доля нещасна в мужчин" — сумно думає він,— і чого дівчата не йдуть до нас самі?.."

Кажуть, що на перше побачення летять на крилах кохання, і ще кажуть, що в ту ніч тьохкають соловейки і звабливо сяє красень місяць. Може, воно й так. А тільки Вітька не летів, а ледве ноги тягнув, бо, видно, зовсім відмовили йому крила. Ніби ж і сміливий хлопець, а так розгубився! І, як на гріх, жодний соловей не тьохкав. Лише на телефонному стовпі сиділа стара скуйовджена ворона з двома пір’їнами у хвості й так недоречно каркала, як недоречно каркають всі ворони на світі.

Вулиця довга, пряма, і там, у кінці, Галина хата з голубими півниками на причілку. Вітька притишує ходу, щоб хоч трохи відтягти вирішальну хвилину, як раптом хата з голубими півниками сама починає рухатися йому навстріч.

Ні, немає вже назад путі, тільки вперед!

Хата з голубими півниками наближається все швидше, швидше. Ось уже пропливають кущі бузку, посаджені колись руками Галі, ось уже пливуть різьблені ворота, ось уже пливе хвіртка... Ну, сапни повітря, хлопчику, і заходь. Дивись, для тебе відчинена хвіртка. Ну, сміливіше!..

Та ноги несуть його далі...

Він уже минає хвіртку, як раптом дзвінке, веселе:

— О! Вже й на нашій вулиці орли літають!..

І на воротях — Галя. Ні, не Галя, а ясне сонце. І Вітька в першу мить зажмурюється од дівочої посмішки.

— Добривечір! — гойдається Галя на воротях.— Дозвольте поцікавитися, куди це ви путь-доріженьку тримаєте і які думи оповили ваше ясне чоло?

— Та-а...— зам’явся Вітька.— Я... е-е... прогулююсь. Свіжим повітрям дихаю.

— А я й не знала, що біля мого двору таке свіженьке повітрячко!

О Галько! Та хоч не вбивай хлопця так одразу і так наповал! Ну, дай же йому опам’ятатися, пожалій його.

— Залітай, орлику! — ще ширше відчиняє Галя хвіртку.— А я думала, що ти замість себе Федька пришлеш.

Тягнучи ноги, Вітька заходить у двір. Нічого поки що не бачить.

— Дихай, орлику, свіженьким повітрям,— ласкаво запрошує Галя.— У дворі воно ще свіжіше. Тільки не стій так рівно, а то мені аж страшно стає. Сідай.

Вітька сідає на лавочку і все ж залишається рівним і високим. Галя теж присідає на краєчок. Перше хвилювання потроху зникає. До хлопця знову повертається здатність мислити, говорити.

— Яка сьогодні гарна була погода,— нарешті каже він.

— Авжеж, гарна,— згоджується дівчина.— Як у холодку лежати, то навіть дуже гарненько, а я поки пошту рознесла, думала, згорю на сонці.

І тут тільки Вітька помічає, що в дворі повно квітів, різнобарвних, запашних. Тут айстри, жовті гвоздики, висока рожа, чорнобривці, нагідки, черевички, майори; нічні фіалки вже починають несміло розкривати свої ніжні пелюстки...

— Ти лю-любиш квіти? — чомусь шепотом питає хлопець.

— Лю-люблю,— також пошепки відповідає дівчина.

Вітька скошує очі і бачить близько себе тоненьку дівочу шию з маленькою синьою жилкою. Та жилка швидко-швидко пульсує. Потім його погляд надибує традиційні дівочі ямочки на рожевих засмаглих щоках з ледь помітним ніжним пушком біля вух, ще вище Вітька бачить тонку брову, мов крило чарівної птиці...

Галя нараз повертає до Вітьки обличчя з очима, повними сміху і ще чогось невловимого, од чого радісно стискається серце, з напіввідкритим маленьким ротом — і хлопець мало не задихається... Яка ж вона гарна!.. Куди він раніше дивився, куди?.. О сліпець!.. О великий сліпець!.. І добре, що хоч вчасно прозрів!

"Пора вже зітхати",— спохвачується хлопець і, набравши побільше повітря в легені, натужно зітхає. Потім скоса дивиться на дівчину. Подіяло чи ні? Та Галя щось продовжує розповідати про свою пошту. Тоді Вітька вдруге зітхає, ще натужніше, але Галя, як і раніше, не помічав. А вже за третім разом Вітька передав куті меду й гикнув.

— Ти, мабуть, вдавився? — сполошилася Галя.— Одразу б і сказав, а то так страшно зітхаєш. Давай я стукну по спині.

І Галя заходилася тарабанити хлопця кулачками по спині, і це ніби зовсім пробудило його.

— Галю!..— наважився він і, глянувши в її чорні бездонні очі, у яких спалахнули вечірні зірниці, полетів немов у космічну глибінь.— Галю...

— Що, хлопчику? — Галя покуйовдила його білявий чубчик.— Скажи Федьку, щоб більше не писав таких посланій, я все-таки ще хочу жити.

— Галю... Я...— Вітька наважився і взяв її за руку.— Я...

Дівчину ніби й чекала цього.

— Ой, забула! — схопилася.— Мені ж треба повну діжечку води натягати. Ой, дасть мені мама, як прийде. Може, ти хоч відеречко витягнеш, орлику?..

— Та я! — зривається на ноги Вітька.— Для тебе хоч цілий океан!

— Мені не океан, а діжечку, Вітюньчик.

Так і сказала: Вітюньчик. Та хто ж на Вітьчиному місці після такого слова не буде носити воду? Та після такого слова можна всі океани долонями вихлюпати! Вітька хапав відро і мчить до колодязя.

— Діжечка біля сараю, Вітюньчик! — кричить навздогін Галя.— Щоб повну натягав, а я скоро повернуся!..

Діжечка виявилася здоровенною бочкою, відер на тридцять, але що вона означав в порівнянні з словом "Вітюньчик"? І Вітька заходився з такою енергією і таким запалом носити відра, що й землі під ногами не чув. Правда, після десятого відра запал трохи пригас, і хлопець, сівши передихнути, з жалем подумав: чого було не запросити на таке рандеву

й Федька. І тільки подумав, а Федько вже із-за воріт виглядає і пошепки запитує:

— Ну, як?

Удвох робота пішла значно жвавіше. Федько витягував відра високим скрипучим журавлем, удвох виважували його на зруб, Вітька виливав у "діжечку". Так витарабанили і вилили ще п’ятнадцять відер води.

— Я й не підозрював, що кохання таке важке,— зітхав Федько, тягнучи двадцяте відро.

Через годину, коли приятелі, стомлені, мокрі, із стогоном доливали останнє, тридцять третє відро, у двір впурхнула Галя і весело заторохтіла:

— Ой, спасибі вам, хлопчики! Приходьте ще й завтра на рандеву, я буду рада-радісінька!..

Федько скоса поглянув на діжку й здригнувся.

Спали хлопці, як мертві. Вітька всю ніч бурмотів: "Тягни, тягни, Федько, та не хлюпайся!.."

О зміюко лукавая!!!

Другого вечора Вітька рубав дрова у Галі Козачок. А що він мав робити, коли, прийшовши на своє друге побачення, застав дівчину за прозаїчним рубанням дров. Не міг же він сидіти склавши руки і спостерігати збоку, доки Галя впорається з цим нежіночим ділом?

— Спасибі тобі, Вітюньчик! — заторохтіла, даючи хлопцеві сокиру.— А я думала, що замучусь з клятими дровами. Ти справжній мужчина, Вітюньчик!

І Вітька Горобець в одну секунду злетів на сьоме небо і затанцював там од радощів! Подумати тільки! Галя назвала його справжнім мужчиною! Та хіба хто відмовиться рубати дрова, почувши оці слова?

Галя, як і першого вечора, кудись зникла. Та Вітька того не помітив. Він рубав дрова, рубав натхненно, наче пісню співав. Сокира так і гуляла в руках, як іграшка, Дзвеніла і, здавалося, теж співала.

Незчувся, як у двір зайшов Федько з кувалдою і двома клинами в руках.

— Як ти здогадався взяти? — здивувався Вітька.

— Бачив учора, що в неї дрова не рубані,— коротко відповів той.

Робота закипіла. Вітька наколював чурбаки, ставив клин, і хлопці по черзі гупали кувалдою так, що чурбаки із дзвоном розліталися по всьому дворищу.

— Га-ах! — кричав Федько, опускаючи кувалду.— Кохання — штука серйозна!

— Ге-ех! — підтримував його Вітька.— Вчися, колись і тобі доведеться. Ніде ти не дінешся!

Ось тут і сталося...

Федько саме підняв над головою кувалду, щоб добре розмахнутися. Вітька сидів і тримав клина. Удар затягувався.

— Та бий, чи ти заснув? — крикнув Вітька.

Удару не було.

Вітька звів голову і здивовано кліпнув очима. Федько стояв, як дерев’яний, високо над головою тримаючи кувалду, і дивився кудись убік. Вражений Вітька встав, глянув і собі... Остовпів. Закам’янів на місці. Занімів! Спершу не повірив власним очам. Городом йшла Галя, його Галя із сином чаплівського фінагента Петром Білим! Вона весело сміялася до нього, і Петро теж сміявся. Отой завжди прилизаний, напахчений одеколоном мамин синок, Петро Білий. Отой Петро Білий, ябеда і боягуз, хвастун і брехун, якого Вітька терпіти не міг. І до нього так привітно посміхалася Галя, його перша любов...

Вітька ворухнув похолоділими губами і не спромігся й слова сказати. Федько все ще непорушно стояв і високо над головою тримав кувалду. Був схожий на скульптуру молотобійця в Парку культури і відпочинку. Його погляд наче приріс до того городу. І в ту ж мить Вітька відчув, як сповзає із сьомого неба на грішну землю...

— О зміюко лукавая!! — нарешті повернув язиком в пересохлому роті.

Від його голосу й Федько очунявся, кувалда тихо вислизнула з рук, грюкнулася додолу. Проте ще якусь мить тримав руки над головою, а потім повільно опустив їх. Повернув до Вітьки посіріле обличчя:

— Ба-бачив?..— запитав заїкаючись.— Ба-бачив, я-ак ду-дурнів у-учать?.. Нам со-сокиру у руки да-дала, а сама з Пе-петром Бі-білим... За-закривай кра-крамничку та буд-демо змоту-у-ватися зві-звідси...

— У-у-у, змія!!! — важко дихав побілілий Вітька.— Отак зрадити? Отак обмануть? Отак круг пальця обвести? Як сліпе кошеня... А я ще воду носив, дрова рубав!..

А Федько вже отямився і стояв на диво спокійний.

— У житті, Вітько, як на довгій ниві,— підсмикнув штани.— Може ще й таке трапитися, бо жінки, вони на все здатні.

Федько знову був Федьком: флегматичним, спокійним, добродушним і вайлуватим. Підхопив кувалду та клини, ще раз глянув на город.

— Ну, ходімо, поки нам нової роботи не знайшли. На помилках, як каже голова колгоспу, ми всі вчимося.

Вітька вискочив з двору, наче окропом ошпарений. Тепер він уже спізнав усього: перше кохання, перше побачення і першу зраду.

— Це ще пхі! — філософствував Федько, несучи кувалду й клини.— Он у дядька Гаврила було вже троє дітей, як він застав свою Мелашку біля стіжка з кіномеханіком... Ото була історія! Кіномеханік рачки поліз од того стіжка і цілий місяць кіна не крутив... То що й говорити. А згадай козака Чаплю. Цей ще більше постраждав, бідолаха, через жінок...

Що мав на увазі Федько Котигорошко, згадуючи козака Чаплю, ми зараз повідаємо. Кажуть, що на місці нинішніх Чапель був колись хутір запорозького козака Данила. Добрий був козак Данило: не боявся ні меча, ні дикого коня, ні косоокого яничара! І не знав би й горя веселий козак Данило, якби не його осоружний ніс, довгий та гострий, наче дзьоб. Хто наділив козака таким недотепним носом, ніхто не знав, а тільки прозвали Данила через той ніс Чаплею. Спершу хоробрий козак Чапля не горював ні від носа, ні од прізвиська. Коли він налітав із Сагайдачним на Кафу громити яничар, то довгий і недоречний ніс аж ніяк йому не заважав. Та й самі яничари звертали увагу лише на його шаблюку.

І все було б добре, якби Чапля, на свою біду, не закохався у дочку шинкарки, красуню Оксану. Сунувся хоробрий козак Чапля до красуні, а та в крик:

— Ой леле!.. Такий ніс на свято ріс, а ти його, козаче, в будень носиш!

Чапля погорював трохи, визнав за краще вдарити з тилу та атакувати шинкарку, щоб з її допомогою вкоськати непокірну Оксану. Але виявилось, що штурмувати Кафу було легше. Правда, шинкарка спершу мовби й не заперечувала проти сватання Чаплі, а лише сказала:

— Ніби й не поганий ти козак, Даниле, і хутір добрий маєш з усією живністю, а хто тебе знає, що в тебе на мислі? Поживемо — побачимо, що ти за їден, а тоді вже й віддам Оксану.

Повеселілий Чапля захотів показати себе з усіх боків. Знав, що шинкарка понад усе цінила тих козаків, котрі днювали й ночували в її шинку. Отож Чапля й унадився в шинок. І чим більше він пив з приятелями і чим більші компанії з собою водив, тим привітнішою до нього робилася шинкарка. І коли за літо Чапля таїш завоював її симпатії, то виявилося, що свататися до Оксани уже не було рації: хутір поплив, за борги прямісінько шинкарці в руки. І назвала вона той хутір Чаплі, на згадку про довгоносого невдаху, і віддала його своїй Оксані в придане, коди та одружувалася з молодим сотником...

— Он як воно, Вітько, було! — торохтів дорогою Федько.— Хутір пропав за цю любов, козака жінки вкрутили! А ми ж тільки дрова: рубали їй, і вкрутити нас, самокритично кажучи, нічого не коштувало! Ех, нещасливе наше село на кохання з самого початку.

— Уб’ю! — раптом стис Вітька кулаки.

— Кого? — повернувся до нього Федько.— Коли Галю, то дарма. Чи ж винувата дівчина, що ми з тобою такі капловухі вродилися? Петро й води не носив, і дров не рубав, а, бач, одразу ж у город! А ми кувалдами гепали. Ні, коли бить, то, по-моєму, треба Петра. І побити добряче, щоб не посмів до Галі і в двір заходити. Може, ще і вдасться його відігнати. Бо жінки, як казав дядько Гаврило, визнають того, хто їх вкрутить.

— Я готовий! — сказав Вітька, засукуючи рукави.— Я йому покажу Галю! Він мене запам’ятає!

— Підожди, не гарячися, тут треба добре обміркувати. Можна Петра застукати в темному місці і...

— Я не злодій, щоб кидатися до нього вночі,— перебив його Вітька.— Якщо битися, то вдень і по-чесному. Що козак Чапля зробив своєму супернику-сотнику?

— А що б же? — здвигнув Федько плечима.— Не цілувався ж. На герць його викликав. І билися вони на шаблюках!

— Оце по-чесному і по-козацькому! — загорівся Вітька.— Я теж Петра викличу на герць.

— Тобто на дуель? — задумався Федько.— Я читав, як на дуелі б’ються, і знаю правила. Оце буде по-благородному. А коли хочеш і зовсім бути благородиш", то бери мене своїм секундантом.

— А зброя де?

— Ну, шаблюк ми не дістанемо, а самопалів можна. Я ще підчитаю в Пушкіна про дуель, і Петрові боком вилізе Галя Козачок!..

От вам і все!

…А в автора опустилися руки.

Все!

Автор чесно виконав свій обов’язок і, як умів, розповів про те, як перше кохання Віті Горобця привело його, Вітю Горобця, до першої і, гадаємо, останньої дуелі.

Пора вставати, Вітю. Твій час настав.

А ти все ще спиш із гарячим піском на животі, закоханий мій мужчино чотирнадцяти неповних років.

Ти спиш останній раз перед дуеллю, спиш і...

І сниться тобі похоронна процесія, і духовий колгоспний оркестр, спалахуючи проти сонця міддю, грає траурний марш... Все село проводжає тебе, Вітя Горобець, в останню твою путь!

Плаче за труною Галя, побивається: ой, на кого ж ти, мовляв, мене покидаєш?..

"Не знаю",— гірко думає Вітя і кріпиться з останніх сил, щоб і собі не розплакатися. Не гоже покійнику на своїх похоронах плакати.

Всі плачуть... Федя плаче і навіть Грицько Причепа на даному етапі рукавом сльози витирає.

А голова колгоспу, схилившись над тобою, сумно каже:

— Шановний товаришу Горобець! Радимо вам спати спокійно і вивчати у сні класиків!

І тебе опускають у яму.

— Н-не-е хо-о-очу-у-у!!! — зненацька кричиш ти.

— То вставай, як не хочеш! Чого ти репетуєш, як тітка Марфа, коли в неї гроші на базарі витягли,— хтось каже голосом Федька Котигорошка. — А потім вона прийшла додому і знайшла гроші в себе під подушкою, в панчосі...

— Е-е... Г-га-а?!.— Вітька закричав і схопився.— Що?

— Чого ти як самашедший кричиш? — Федько аж відскочив.— Вставай, пора вже...

— Що?.. Га?..— важко дихав Вітька.— Мене вже убили?

— Ще ні,— утішає Федько і, підтягнувши штани, оптимістично закінчує,— але можуть... В тебе все, як кажуть, ще попереду... Отож протри очі і ходімо на поле бою.— Подумавши, радить: — Коли будеш через поріг переступати, високо піднімай ноги, щоб, бува, не спіткнувся... Є така прикмета: хто спіткнеться перед дуеллю, того неодмінно вгепають!

Вітька не хоче, щоб його вгепали, тому, високо піднімаючи ноги, старанно переступає через поріг і жмуриться від ласкавого вранішнього сонця.

— Який гарний ранок,— зітхає він.

— Як завжди перед смертю...— по-філософському каже Фёдько.— Трохи не забув... Виходячи з хати, не озирайся, бо потім не повернешся назад... Носа не вішай і йди з гордо піднятою головою. Коли раптом що... ну, вгепають тебе, всі будуть казать, що він ішов з гордо піднятою головою в свою останню, так сказать, путь!

І вони пішли. На поле бою.

Вітька Горобець крокує попереду, як і годиться, з гордо піднятою головою, Федько Котигорошко, підтримуючи в пазусі самопал, котиться за ним слідом і важко зітхає. Вітька на ходу роздивляється село і теж зітхає. Гарне ж яке рідне село! Все в яворах. А на левадах — верби. Сади вишневі, яблуневі всюди... Сорока десь безтурботно скрекоче, граки галасують... То там, то тут поважні, солідні лелеки на хатах стоять і гречно, з гідністю на світ білий дивляться... Надивляється Вітька, може, більше він і не побачить уже Великих Чапель?

Федько позад нього шморгає носом.

— Ти чого? — не обертаючись, питає Вітька.

— Жа-жалко...— пхикає Федько.— А раптом тебе вгепає Петько? Він такий, що на все здатний.

— Будь мужчиною,— радить Вітька.— Якщо і загину, так на полі бою, як і подобає справжнім мужчинам!

— Я збережу про тебе світлу па-пам’ять у серці,— Федько витирає сльози і вмить стає по-діловому зібраним.— Значить, так... Давай швидше, бо Петька ще подумає, що ми злякалися...

Друзі наддають ходу.

— Ех, і буде ж зараз стрілянина! — Федько аж руки від задоволення потер, радий, що така важлива подія, як дуель, не обійдеться без його, Фединої, участі.— Недарма ж я всю ніч самопала готував! — Спльовує і авторитетно заявляє: — Баб-бахне, будь здоров! Або Петьку, або тобі добряче перепаде!.. Поживемо, як кажуть, побачимо.

Вітька без особливого ентузіазму додає:

— Поживемо — побачимо, кого бабахне.

Дуель

25 липня 1964 року.

Сім годин ранку.

Самопали вже заряджені.

Секунданти уточнюють останні деталі дуелі.

Дуелянти похмуро стоять біля своїх бар’єрів на березі ставка і стараються не дивитися один на одного. Їх розділяють дванадцять кроків. Дванадцять кроків життя і смерті. Навіть галасливі сороки затихли на вербах і зацікавлено спостерігають, що ж діється біля ставка. Цього разу агресії на їхні гнізда ніби ніхто не замишляє.

— Увага! — урочисто вигукує Федько і рвучко підсмикує штани.— Через дві хвилини ви будете стрілятися за Галю Козачок! Перший постріл по своєму суперникy Петру Білому вробить Вітька Горобець...

— Ти не заговорюйся! — перебиває Вітька свого секунданта.— Він для мене не суперник. Він просто нечесна людина, і все!

— Ще б пак! — закопилює Петро товсту рожеву губу і презирливо спльовує.— Наче я винуватий, що ти гепав кувалдою!

— Замовкни! — потрясає Вітька самопалом і від ненависті аж танцює.— Ти зараз одержиш все, що хотів!..

— Противники, не дратуйтеся, бо вам ще треба стрілятися,— заспокоює старший секундант.— Дотримуйтесь правил дуелі. Я

пропоную вам в цю останню, так сказать, історичну хвилину помиритися.

— Пішов ти к чорту з своїм мирінням! — вигукує Вітька.— Я першим покохав Галю, і вона перша звернула на мене увагу. І якщо Петро хоче миритися, то хай відмовиться од Галі!

— Ніколи в світі! — чвиркає Петро і береться руками в боки.

— Не забувай, що я перший стріляю! Я тобі покажу, як до чужих дівчат приставати!

Секунданти роздали супротивникам по коробці сірників.

— Дуелянти-и-и!! — на високій ноті затяг Федько.— До бою приготуйсь!

Дуелянти звели самопали й націлили один на одного... Ще мить — і...

— Юрку! — звернувся Федько до Петрового секунданта.— Ану, відійди подалі од Петра, щоб, бува, й тебе не садонуло!..

Побілілий Юрко, хлопчина років дванадцяти, Петрів сусід, котрий, власне, й пішов у секунданти тому, що був винен Петру п’ятнадцять копійок, позеленів, позадкував, а тоді, щось дико крикнувши, чимдуж кинувся тікати до села, тільки штани залопотіли. Ніхто й слова не встиг сказати, як його вже не було.

— Такий прудкий довго житиме,— похитав головою Федько.

— Стійте! — раптом закричав Петро і теж почав зеленіти.— А хіба ви на-наспра-а-вді?.. Хі-хіба ще не гра?

— А-а, ти думаєш, що я гратися з тобою прийшов? — пирхнув Вітька, витягуючи з коробки сірника.— Думаєш, комедію буду розігрувати? Стій!..

— Вогонь! — крикнув Федько і, впавши на землю, обхопив голову руками.

Че-е-ерк!..

Тріснув сірник, спалахнув. Вогник обхопив жовтяву порошину на запалі Вітьчиного самопалу. Ще секунда — спалахне запал і тоді...

Вітька звів голову, глянув на Петра і... нікого не побачив. Петро нісся до села в хмарі куряви точнісінько так, як писав колись Лєрмонтов:

Гарун бежал быстрее лани,

Быстрей, чем заяц от орла,

Бежал он в страхе с поля брани...

— Боягуз! — застогнав Вітька і в ту ж секунду відчув, як його руку з силою рвонуло вгору... Ні, самопал не стрельнув, він вибухнув, наче бомба, вибухнув гулко, і клуб чорного кіптявого диму з вогнем вдарив Вітьці в обличчя. Щось з силою дзизнуло його по зубах...

Коли Вітька розплющив очі, розірваний, чорний од пороху самопал лежав долі і все ще димів. Гостро пахтіло порохом. Обличчя пашіло жаром, а на зубах щось тріщало. Вітька сплюнув — і до ніг випав почорнілий од пороху зуб...

— На кий чорт здалася така дуель? — здвигнув він плечима.— Всі повтікали, а я собі зуб вигатив.

— Уже? — схопився з піску Федько.— Тобі голови не відірвало? Ану, покажи... Ой-ой, який же ти чорнющий, як у сажі...

Федько покрутив Вітьчину голову і, переконавшись, що вона на місці, захоплено вигукнув:

— Ну й бабахнуло ж добряче!.. Мабуть, і в селі чули.

— Чому самопал розірвало? — накинувся Вітька на свого секунданта.

— Н-не знаю,— почервонів Федько.— Просто так...

— Не бреши! Ти насипав пороху більше, ніж треба.

— Ну, дві мірки всипав,— похнюпився Федько.— Я хотів, щоб ти переміг. А воно...

— А воно так нечесно,— спльовував Вітька і порох, і кров.— Могло ж усі зуби повибивати.

— А де ж Петро? — озирнувся Федько.— Уже в раю?

— Боягуз він нікчемний, а не Петро! Хвастун заячий! Та зроду-віку не повірю, щоб Галя його покохала!

— Але ж ми бачили їх разом? — розгублено кліпав Федько.

— Тут щось не те. Галя не могла покохати такого боягуза! — азартно доводив Вітька і відчував, що від цього йому трохи легшає.

— Вітько!!! — жахнувся Федько.— Тікай!..

Вітька рвучко оглянувся. До місця дуелі біг чаплівський міліціонер Грицько Причепа, котрий мав вуличне прізвисько Даний Етап, і немилосердно сюрчав. Цього вже не було передбачено умовами дуелі.

— Федько!.. Бігом! Щоб твоєї й ноги тут не було!

— А ти?

— Мені однаково...

— Я теж не тікатиму. Це неблагородно...

Проте прожогом кинувся на другий край ставка, де були густі зарослі молодого вербняка.

— Сті-ій!!! — загаласував Причепа.— Стій, на даному етапі, бо стрілятиму!..

Щоб дати змогу секундантові втекти, Вітька повільно побіг у протилежний бік, перечепився, впав. Доки він зводився, підбіг захеканий Причепа і схопив його за руку.

— Та не сюрчіть так дуже,— набурмосився Вітька,— бо мені аж у п’яти шпигає.

— Я ось тебе сюркну по потилиці! — важко хекав Причепа.— Що це твориться?.. До чого ми... дожилися... на даному етапі?.. У Чаплях дуель. Заборонена ще при царю дуель! Із-за якогось... дівчиська... Два дурні, не досягши паспортного віку!..

— А ви не смійте згадувати Галю! — наїжачився Вітька.— З мене питайте, я головний зачинщик!

— Спитаємо, голубе, спитаємо! — запевнив Причепа.— Подумати тільки! Вони стрілилися! І де? У Чаплях! У моїй дільниці, де навіть самогонників нема! Та це ж, на даному етапі, добре, що зубом відбувся. А коли б голову... одірвало? Як би я мав реагувати? На даному етапі? Скласти акт про дуель? Прикласти до нього твою дурну голову? Як речовий наочний доказ? Дивіться, мовляв, до чого Причепа дослужився? За двадцять років! Бездоганної служби! В рядах міліції! На даному етапі!

— Ну, ведіть уже, чи що,— буркнув Вітька.— Бо мені набридло вже стояти... на даному етапі.

— Постоїш, не до молодої тебе конвоюватиму. Значить, так. Ти арештований. За користування забороненою дуелею. Мусиш іти рівно, на даному етапі. Крок вліво, крок вправо — вважається втечею. В такому випадку я змушений буду застосувати зброю. Ясно? — і Причепа красномовно ляснув себе по кобурі.

— Ясно,— похнюпився Вітька.

— Кроком руш, дуелянт!..

Арешт

Широкі дубові двері, оббиті хрест-навхрест металевими шпугами, розчинилися з противнющим скреготінням. Вітька переступив поріг. Двері з тим же скреготінням зачинилися. Бранець постояв кілька хвилин, звикаючи до темряви, а тоді, нагледівши в кутку солому, присів, задоволено простягнувши ноги. Від пострілу, арешту крутилася голова, болів вибитий зуб, і що найгірше — настрій був нікудишній.

"Ось і скінчилося моє кохання,— з гіркотою думав Вітька.— Тепер запруть мене в тюрму — і будь здоров!"

Двері знову заскрипіли і впустили... Петра білого, Вітьчин суперник стояв і безпорадно кліпав очима, звикаючи до темряви.

— Що, й тебе спіймали? — озвався Вітька.

— Я сам прийшов.

— Ти ж і боягуз!.. Аж противно...

— Я не боягуз, я з повинною прийшов. А повинну голову не січуть. Це все ти винуватий,— Петро схлипував.— Ти перший викликав мене на дуель і стріляв ти...

— А чого ж ти погодився?

— Так я думав, що це гра якась.

— Було б не лізти до чужої дівчини.

— Та я Гальки й бачити не хочу!

— Ах ти ж боягуз нещасний! Мало того, що з дуелі втік, так ще й дівчину ганьбиш? — схопився Вітька із стисненими кулаками.— Говори, чого ти з нею в кукурудзу ходив?

— Полов...

— Що-що?

— Кажу, що полов кукурудзу,— витирав сльози Петро.— Я тільки хотів позагравати з Галею, а вона мені сапу в руки — і в кукурудзу. Ну й довелося виполоти...

Вітька від несподіванки впав на солому і розреготався на весь сарай:

— Ха-ха-ха!.. Кукурудзу полов! Ха-ха-ха!..

— А ти дрова рубав.

— Це хоч чоловіче діло. Ха-ха! А ти полільницею був! От. Галя здорово тебе провчила, щоб не ліз куди не слід. І виполов?

— Виполов. Вона прийшла й каже: "Дякую. Тепер ти можеш іти додому". Ну, я й пішов.

— Ти, Петре, дурний, як сто пудів диму! Чого ж ти не сказав цього? Так ми б і не билися. А тепер...

Знову заскрипіли двері. Зайшов Причепа. Двері залишив відчиненими. Сам сів на стільці біля виходу.

— Ну, як справи, дуелянти, на даному етапі? — весело запитав він, оглядаючи хлопців.— Я бачу, один уже сміється. Це добре. Хоча гріхи ваші тяжкії... Ну й жара сьогодні... Ху!..

Причепа розстебнув пояс з кобурою і поклав її біля стільця, потім скинув сорочку і повісив на цвях. Лишився в одній майці, полегшено зітхнув:

— У-уф-ф-ф! Аж легше стало. Ну й клята жара. А тут ще й ви, дуелянти. Розмордувало вас, на даному етапі, у таку спеку!

Причепа (в майці зовсім не схожий на грізного міліціонера) пошкріб волохаті груди, позіхнув, зручно вмостився на стільці.

— Ось що, шановні. Приконвоював я вас, на даному етапі, не для того, щоб в жмурки з вами в оцім сараї гратися. Хоча й жара, дідько її бери, а доведеться мені прочитати вам лекцію на тему: "Що таке єсть заборонена законом дуель, що таке єсть кохання і що таке єсть дурні". Регламент, на даному етапі, дві години. Для виступу в дебатах — 15 хвилин. Заперечень не буде?

— Не буде,— пирхнув Вітька, бо йому починав подобатися Причепа. — На виступ у дебатах можна вже записуватися?

— Грицько Семенович? — пролунало знадвору.— Вас можна?

— Не дадуть, на даному етапі, й лекцію прочитати,— звівся Причепа. — А ви готуйтесь до бурних дебатів,— і вийшов, щільно причинивши за собою двері.

Вітька неуважно глянув услід Причепі і від несподіванки аж свиснув... Біля стільця лежав пояс з кобурою...

У Вітьки ростуть крила

Одним стрибком Вітька опинився біля стільця і тремтячими руками схопив кобуру.

— Значить, так,— звернувся він до посірілого Петра.— Я зараз прочитаю Причепі лекцію на тему: "Що таке зброя і як нею користуються". Витягую револьвер, зводжу курок і стаю біля дверей. Причепа, нічого не підозріваючи, відкривав і...

— Стрілятимеш? — аж позеленів Петро і почав гикати: — И-ик!..

— Та слухай, боязлива твоя душа! Я вискакую і наставляю на Причепу револьвер: "Стій! Руки вгору!" Даний Етап їх піднімав... Я йому

кричу: "Кроком руш до сарая! Крок вліво, крок вправо вважається втечею, і я змушений буду застосувати зброю..."

Петро тихо охнув і, немилосердно гикаючи, поповз до соломи і став поспішно зариватися.

— Ех, ти! — сплюнув Вітька і рішуче розстебнув кобуру.

І — відсахнувся. Якби з кобури з сичанням виповзла гадюка, Вітька так не розгубився б, як розгубився, побачивши в грізній кобурі грізного сержанта Причепи... кусень, хліба і два помідори. Достиглі, соковиті помідори книші. Вітька нічого не міг втямити. Як? У кобурі кусень хліба в помідорами? Та що ж це, зрештою,— кобура для револьвера чи господарська сумка?

— Н-н-ну, що та-там? — з-під соломи озвався Петро.— И-и-ик!..

— Нічого,— спокійно озвався Вітька.— Револьвер, виявляється, дуже смачний, особливо з помідором.

Петро недовірливо виглянув із соломи.

— Вилазь уже, дам і тобі.

Вітька розділив порівну хліб, помідори і мовчки протягнув Петрові. Невдалі дуелянти в одну хвилину впоралися з хлібом, і Вітька лише сумно зітхнув:

— Шкода, що в нього така мала кобура.

Зненацька за глухою стіною сарая почувся сердитий крик Причепи і розпачливий вереск Федька Котигорошка. Там щось вовтузилося, а потім стихло.

Вітька здвигнув плечима. По хвилі зарипіли двері, і Причепа увів за вухо в сарай Федька з лопатою в руках. Вільною рукою Федько розмазував по обличчю сльози і шморгав носом.

— Ось вони, твої дуелянти,— бушував Причепа,— яких ти хотів, на даному етапі, виручити при допомозі підкопу! Тепер повний ансамбль. Для тебе, Федько, на даному етапі, доведеться прочитати лекцію на тему: "Що таке підкопи з метою звільнення арештованих і як вони розцінюються згідно карного кодексу". Іч, який, сарай підкопувать!.. Я тебе підкопаю, на даному етані!

— А нащо ж ви заперли Вітьку? — насупився Федько і на всяк випадок сховався за Вітьчину спину.— І прокопів би дірку, якби вас не понесло за сарай... Так, ніби іншого місця для цього немає...

— Ти мені ще будеш указувать? Куди мені бігати, на даному етапі? — посварився Причепа, і тут його погляд упав на розстебнуту кобуру.— Хлопці, хто лазив... до кобури?.. Де ви діли...

— Ми ваш "револьвер" з’їли,— пирхнув Вітька.— Шкода, що мала кобура... На даному етапі.

— Отакої!..— розгубився Причепа.— А що ж я обідатиму?

І в цю мить щось ніби спалахнуло. Ніби сонце вкотилося до сарая. На порозі з’явилася Галя Козачок.

— Вітюньчику?! Ти живий?! — крикнула вона радісно.

І сталося те, чого ніколи-ніколи не забуде Вітька Горобець. Скільки шитиме, що не пошле йому доля, які випробування не трапляться на його шляху, а ніколи-ніколи не забуде Вітька Горобець, як Галині руки, наче крила, здійнялися вгору, впали йому на плечі, і Галя рвучко притягла його до себе і припала губами до його обпеченої щоки.

— Ну й дурний же ти, ну й дурненький, Вітько! — не то плакала, не то сміялася дівчина в оторопілого хлопця на грудях.— Ой, та який же ти замурзаний, дуелянтику мій!.. Ходімо, ходімо, тут колодязь у дворі, вмиєшся, дурненький Вітюньчику!

І, сміючись, Галя потягла все ще оторопілого Вітьку за руку з сарая. Причепа, Федько та Петро мовчки переглянулися.

— Лекція відміняється,— першим порушив мовчанку Причепа.— На даному етапі, прибув новий лектор...

Федько встав і, ввертаючись до Петра, сказав:

— Отаке воно життя!.. Хто за дівчатами не стріляє, той і не виграє... Ну, Петре, зроби, на даному етапі, дяді міліціонеру ручкою і біжи собі додому.

І, підсмикнувши штани, Федько покотився з сарая, не забувши прихопити з собою свою лопату. Біля колодязя він усівся на камінь валун, підпер голову руками і зачудовано спостерігав, як Таля метушилася біля Вітьки, як вона щось весело щебетала йому, сміялась і хлюпала на Вітьку чистою холодною водою.

Вітька радісно вмивався і відчував, як од тої чистої води, яку зливала йому Галя, у нього за спиною все ростуть і ростуть крила; може, ще маленькі-маленькі, може, ще не міцні, може, ще невправні, але росли ті крила, од яких людина став крилатою.

Частина друга. Голуба куниця

Коли любиш — так женись,

а не любиш — відступись.

Народне прислів’я, яке любив повторювати Федько Котигорошка

Чаплівський цирульник

"З кожним роком розширюється сфера побутового обслуговування трудящих нашого району. З творчим вогником підійшли до такої важливої справи і в селі Великі Чаплі. І це негайно ж дало позитивні наслідки: цими днями у Великих Чаплях буде відкрито зручну і добре обладнану голярню на предмет стрижки чоловіків".

Так одного чудового дня писала районна газета "Вперед". І вдячні чоловіки — "предмет стрижки" Великих Чапель,— у захваті проковтнувши те незвичайне повідомлення районки, з дня на день очікували обіцяної революції у сфері побутового обслуговування, рідного села. До всього ж чоловіків поїдом їла практична цікавість: яку саме конкретну дату мала на увазі райгазета під формулою "цими днями"? Але всі, бодай і найвідчайдушніші, спроби розшифрувати обіцянку кінчалися таким же успіхом, як спроби розгадати таємницю зниклої Атлантиди.

Після того повідомлення благополучно спливло десять років...

Побутова революція, про яку так натхненно писала газета, все ще барилася і ніяк не могла добратися до Великих Чапель.

Згодом виявилось, що газета, в цілому вірно освітивши події, трохи переплутала деталі: збиралися відкривати не голярню, а пекарню, і не у Великих Чаплях, а в сусідньому селі Малий Кілометрик.

Тому чаплівські чоловіки "на предмет стрижки", як і раніше, змушені були вкотре топтати знайому стежку до самодіяльного голяра діда Левонтія. Молоді роки чаплівський цирульник провів у херсонських степах. Кажуть, кращого стригаля овець за нього не було по всьому півдню України. Але з тих пір, як Левонтію в бійці вибили праве око і він,

недобачаючи, зіпсував шкіру на одній вівці, з лаврами стригаля йому довелося розпрощатися. Посумувавши, повернувся Левонтій на свою батьківщину, монополізував "предмет чоловічої стрижки" і, довго не мудруючи, зробився головним чаплівським цирульником.

...Федько Котигорошко безцеремонно покрутив сюди-туди Вітьчину голову і з притиском запитав:

— І ти з цією розкішною копицею сіна ще збираєшся на побачення? Ти — самовбивця!..

Оскільки власник "копиці" не мав чого відповісти на своє виправдання, то Федько з філософським спокоєм виніс йому смертний вирок:

— На даному етапі, як каже наш незабутній міліціонер, тобі доведеться сходити до діда Левонтія!

До семи годин вечора, на коли було призначено побачення, залишилося ще дві години, як захеканий Вітька влетів до хати цирульника й притьмом випалив:

— Ой, підстрижіть, діду, під бокс та пошвидше, бо часу в мене обмаль!.. Здрастуйте!..

Вайлуватий, давно не стрижений цирульник, бликнув на збудженого клієнта єдиним і до того ж сонним оком:

— Я на Херсонщині і не таких баранів стриг, та й ті вволили чекати, — буркнув невдоволено.— Гони три гривеники і тягни стілець до вікна, де світло. Та сиди мені смирно й не совайся, бо обчикрижу не там, де треба. Будеш тоді районному прокуророві голову морочити. Знаю вас, вдячності не діждешся. Он Семену Тригубу, як він женився, по сліпоті своїй оселедця зробив замість польки, так крику на весь район було!

Невдячний народ! Горлопанить! Ніби вуха йому відшматував. Подумаєш, з оселедцем женитися не захотів! Ну й не женися! Так ти її, видно, любиш. А я з ентузіазмом стриг.

І з цими словами Левонтієва машинка з таким ентузіазмом вп'ялася у Вітьчину потилицю, що хлопець, холонучи, зрозумів: заради сьогоднішнього побачення йому доведеться пережити якщо й не пекельні, то досить-таки пристойні муки.

Так воно й сталося. Вже за другим заходом Левонтієва машинка почала сердито шамкати. Жуючи, засмикала волосся з таким ентузіазмом, що в хлопця рясно потекли сльози. А потім щось у ній здало і вона марно силкувалась якщо й не зрізати волосся, то хоч би пристойно вирвати його або самій з честю виплутатися. Але, не зробивши ні того, ні другого, покірно затихла, повиснувши на потилиці з повними волосся зубами. Левонтій звично посмикав її взад-вперед, вправо-вліво, вгору-вниз і смачно позіхнув, хруснувши масивними щелепами:

— За-а-їло... Ех, постаріла вже моя машинерія, а колись же навіть овечу вовну брала.— Подумав і додав урочисто: — З ентузіазмом брала!..

— Та домучуйте пошвидше! — благально захникав Вітька.— Хоч і без ентузіазму. Мені ж бо на сім годин треба в одне місце.

— Всіх кудись чорти несуть і всім заніколилось,— спокійно відповів цирульник.— Моли бога, хлопче, аби відпустило. Кажу тобі, постаріла моя машинерія, одного лише Причепу ще сяк-так стриже. Хоч і дільнична, а все ж, як той казав, міліція.

Вітька трохи не заплакав від болю в потилиці й образи в душі.

— Не буду ж я із-за вашого барахла зривати відповідальне побачення! Могли б давно купити нову машинку, гроші ж заробляєте.

— Ти диви-и яке-е!..— похитав закудланою вогнистою головою херсонський стригаль.— Та я самого голову колгоспу обкарнав, і то мовчав... А двічі заїдало. Ще й подяку мені виніс.

— І за віщо? — ковтав Вітька солоні сльози.

— Еге, є за що. Ниньки лише вперті механізатори ганяють в райцентр трактори, щоб омолодити себе в салоні "Юність". Решту я омолоджую. А колгоспу — це економія пального. А ти сопель ще не витер, а вже критику розводиш!..

Прочитавши мораль, Левонтій трохи передихнув, з насолодою пошкріб давно не голене підборіддя, а тоді заходився на Вітьчиній голові розбирати машинку. Знімав з потилиці по частинах і тут же, не поспішаючи, змащував олією...

Та найстрашніше чекало хлопця попереду. Коли стінний годинник показав шість годин і п’ятнадцять хвилин, у машинці щось тріснуло...

— Благословило пружину,— махнув цирульник волосатою рукою.— Доведеться тобі, хлопче, чимчикувати додому. Прибіжиш завтра, мо’, дістану де путнього дроту та зроблю пружину, тоді й закінчу твоє омолодження.

— То що ж це ви, смієтеся з мене?! — вкрай обурився Вітька Горобець, бліднучи й червоніючи водночас.— Куди ж я тепер поткнуся з недостриженою головою? Горобців лякати на город до діда Свирида? Омолоджуйте хоч ножицями.

— Покоси будуть,— чесно признався Левонтій.— Ножицями так низько не візьмеш, як машинкою. А я на халтуру стригти не буду. Бо я не хіп-хап якийсь. Я перший стригаль Херсона!..

Та щастя десь ще завалялося і для Вітьки Горобця. Повагавшись, Левонтій все ж таки почвалав у двір шукати дроту. У вікно Вітька бачив, як він, кульгаючи, нишпорив попід тином, як перебирав мотки заіржавленого колючого дроту з позаторішнім листям, як тяг якусь скарлючену дротину в сіни на розправу і довго там клепав та лаявся, що до війни випускали нікудишній дріт.

Вітька слухав те ліниве бурчання і кляв себе, що згодився піти до Левонтія, хоча давно затямив, що у Великих Чаплях більше нікуди було потикатися. А стрілки невловимо повзли і повзли до цифри "сім". Може, Галя вже чекає його на леваді? При згадці про дівчину у Вітьки трохи відлягло від серця. Ще б пак! Перший-бо раз у житті йтиме він з дівчиною в кіно, та ще й на вечірній сеанс, як справжній мужчина.

Вже кілька тижнів минуло з часу тої злополучної дуелі, а Вітька все ще ніяк не міг заспокоїтися. Про дуель дізналося всеньке село — старі й малі довго потішалися над дуелянтами й вигадували різні комічні історії. Вітька ладен був тоді світ за очі втекти...

Врятували чаплівські дівчата. Вони гуртом витягни Вітьку Горобця на високий та почесний п’єдестал "справжнього чаплівського мужчини" і ставили в приклад усім хлопцям.

— Ах, не говоріть, ми, звичайно, проти дуелей...— грайливо щебетали.— Але по-справжньому може кохати у Великих Чаплях, либонь, один Вітька Горобець!..

На безмежне міліцейське щастя Грицька Причепи, ніхто з чаплівських парубків не відважився взяти приклад з Вітьки Горобця. І той продовжував самотньо стояти на величному п’єдесталі. Справжній мужчина (бодай і в масштабах одних лише Великих Чапель!) — це щось та значило!

Вибравши вільну від слави хвилину, Вітька запросив Галю Козачок у кіно. І (о радість!) дівчина, ледь зарожевівши, погодилася. Шаріючи, опустила над темними бездонними озерцями очей пухнасті вії. Вони злегка тріпотіли, бентежно й призивно...

Трагедія Федька Котигорошка

— Ех, і до чого ж тільки не доводять оці дівчата! — трагічно вигукнув Федько Котигорошко, сердито викручуючи після прання свої єдині штани.— Правду казав колись дід Филимон своїй ненаглядній бабі Филимонисі: ти ж мене, молодого, підманула, ти ж мене, молодого, з ума-розуму звела!..

Стояв голяка біля корита і, сопучи та пирхаючи, сердився:

— У них, бачте, кохання, а я мушу штани свої прати!.. З чужого похмілля голова тріщить, як каже голова колгоспу!

Щойно з флегматичним і невразливим Федьком сталася така жахлива історія, що навіть його, врівноваженого і спокійного, надовго вивела з себе.

— Федь, ти винахідливий? — збираючись до Левонтія, запитав його Вітька Горобець.

Котигорошко пильно подивився на приятеля і посилено засопів:

— Кожний кавалер зобов’язаний купляти своїй дамі квитка на культпохід у кіно,— відповів із зворушливою серйозністю і бездоганним знанням справи.— Але мені абсолютно незрозуміло, де я повинен діставати для вас гроші?

— Цього і я поки що не знаю,— щиро признався Вітька.— Але ти прямо телепат. Ти вражаєш мене своїм надприродним чуттям. Що в мене на думці, те в тебе на язиці. Чистісінький тобі Вольф Мессінг!

— Ти це серйозно?! — аж розімлів від задоволення Федько, і повне кругле обличчя хлопця засвітилося нестримною радістю і гордістю.— Серйозно — з Мессінгом?

Про Мессінга Федько перечитав усе, що міг дістати, і таке порівняння із знаменитим феноменом телепатії приємно вразило товстуна. Почував себе так, немов з'їв кілограм пречудової пахучої халви.

— Буду я з тобою жартувати, коли в мене нема за що Галю в кіно вести,— похмуро буркнув Вітька, і його тонка й висока фігура, здавалося, ще дужче потоншала од скрутної безвиході.— Ти — вилитий Мессінг!

— Тоді я для тебе гори переверну! — вигукнув зраділий Котигорошко і, сяючий та задоволений, покотився додому.

Проте гір перевертати не став, а шаснув у сарай, набрав повну пазуху яєць і, жмурячись від повноти щастя, що схожий на Мессінга, запихтів до сільського буфету.

Все йшло добре. Котигорошко благополучно добрався до буфету і вже хотів було зайти, як його увагу привернула одна несправедливість. Біля конов'язі тупцяла гніда коняка. Маленьке руденьке лошатко з білою зірочкою на лобі жадібно іржало і тикалось мордочкою, прохаючи молока. А коняка чомусь сердито фиркала і кожного разу відганяла лошатко геть, ще й намагалася брикнути його ногою.

Таке несправедливе й брутальне поводження із меншим вкрай обурило Федька. Забувши, що в пазусі два десятки яєць, "викапаний

Мессінг" рішуче підійшов до скупої коняки, хотів посовістити її. Але в ту мить невідомо звідки впав на коняку голодний ґедзь. Коняка мотнула головою... Удар дістався Котигорошкові, і він з двома десятками яєць у пазусі, навіть не охнувши, покотився аж до дверей буфету. І, доки котився, вся ота лекція вмить вилетіла з голови, та, власне, й совістити коняку було вже пізно...

Підтримуючи руками штани, з холош яких витікала яєчня, розлючений Федько чимдуж покурів додому, кленучи все на світі: і коняку, і себе, і яйця, і навіть безневинного Мессінга.

Так, це була катастрофа.

Але штани вже сохли, і до Федька поволеньки поверталися рівновага та спокій. Все ще сопучи, він усівся на лаві проти вікна, зітхнув і задумався. Більше яєць у сараї немає (чекай, поки ті кури знову нанесуть!), а Вітька ось-ось прибіжить. Ех!.. Отак підвести свого друга в такий відповідальний для нього день. Чортова коняка, і де вона взялася!

Замислено глянув у вікно і оторопів. Що за халепа? Біля хвіртки зупинилася знайома гніда коняка з рудим лошатком і заіржала, а в сідлі сидів не хто інший, як міліціонер Грицько Причепа. Він прив’язав коняку до воріт, відчинив хвіртку і, вже йдучи до хати, на ходу поправив кобуру.

Котигорошко заметушився, не знаючи, що діяти. Двері рвучко відчинилися. На порозі, загороджуючи вихід, виріс Даний Етап. Зіщулившись, Котигорошко хотів було мишею прошмигнути у нього між ногами, але Причепа міцно вхопив втікача за руку.

— Стривай, кажу!.. Іч, прудкий який.

"Е,— сумно зітхнув Котигорошко,— від своєї долі і в рідній хаті не сховаєшся..."

— Це тебе під мій транспорт понесло? — грізно запитав Причепа, суплячи колючі, мов два остюки, вигорілі брови.

— Ну, мене...

— З яйцями? — ще дужче насупились колючі остюки.

— Ну, з яйцями,— смикався Федько.— А що таке? Я ж вашої кобили не з'їв!..

— Яка там кобила? — обурився Причепа.— На дуелі вже побував, а не можеш коня від кобили відрізнити. Ну й молодь пішла!..

"Що він меле? — подумав Котигорошко.— Який кінь, коли з лошатком?"

— А скільки яєць мав у пазусі? — тоном слідчого запитав Причепа.— Гляди мені, без окозамилювання!

— Ну, два десятки.

— І всі потовк? — запитливо стовбурчились остюки.

— Усі. А що?

Причепа швидко розстебнув кобуру (Котигорошко злякано шарахнувся вбік) і витяг з неї карбованець.

— Значить, так, дуелянт...

— Секундант,— перебив Котигорошко.— Старший.

— Гаразд, старший секундант. На базарі десяток яєць, за даними міліції, коштує полтинник. Одержуй карбованець, за два десятки, на даному етапі. І щоб більше не лазив під моїм транспортом. Ясно? — і його колючі остюки здалися тепер Федькові м’якенькими і гарними, мов два рудих метелики сіли біля очей.

— Так точно,— розплився в посмішці Котигорошко, затисши в кулаці карбованець.— Єсть, більше не лазити під вашим транспортом. От з-здорово! Спасибі, товаришу Причепа! Я в захопленні, на даному етані!

— Дякуй гнідому, що ребер не поламав,— затримався в дверях Причепа, і його брови-метелики весело тріпотіли.— І не плутай більше коня з кобилою.

— А руде лошатко з білою зірочкою на лобі? — кліпнув Федько віями. — Чиє ж воно?

— Сам думаю над цим,— цмокнув язиком Причепа.— Судячи по всьому, воно загубило свою маму. На даному етапі. І прибігло в міліцію. Оце їду шукати роззяву. Бувай здоров, старший секундант. Передавай гарячий привіт дуелянтові.

Скільки буде двічі по два?

Ручний годинник у Вітьки Горобця, звісно, ще не водився. Біжачи на побачення, він, за порадою Котигорошка, прихопив хатній будильник. І хоча він був дещо завеликий — кишеня відстовбурчувалася,— але, як гаряче запевняв Котигорошко, це суща дрібниця. Головне, що Вітька завжди скаже точний час, коли про те раптом запитає Галя Козачок.

А поки що будильником користується сам Горобець: раз по раз заклопотано зиркає на нього. Сім годин... П’ятнадцять хвилин на восьму... Галі не видно. Невже не прийде? Але ж обіцяла. І начебто з радістю. Чи, може, тільки так здалося?..

Вітька все кружляє й кружляє між вербами. На ньому нові (сині в смужечку) штани й жовті рипучі черевики. Рукава білої сорочки по-парубочому закачані по лікті. На голові — бокс (таки домучив клятий Левонтій!), білявий чубчик непокірно стовбурчиться.

Хлопець мріє про ту щасливу мить, як між вербами з’явиться Галя. От якби їй хто-небудь погрожував. Ну, звичайно, не смертельно, а так, в міру, щоб Вітька міг себе як слід показати. Приміром, сікається до дівчини злющий собака. Вітька відважно йде на того злюку грудьми й рятує кохану... Собака? Теж знайшов небезпеку. Та Галю всі чаплівські собаки знають як облуплену, бо в кожний двір пошту розносить!

Горобець підбирає небезпеку більш серйозну. Хлопцеві так хочеться утнути щось героїчне, щось таке лицарське. Безперечно, на очах у дівчини. Щоб побачила, який він сміливий та відважний. От якби на леваду вискочив лев... О!.. Лев — підходящий об’єкт для Вітьчиного лицарства. Кинувся б тоді хлопець на царя звірів, мов той витязь у тигровій шкурі... Або на леваду вибігає чорна пантера. Або ведмідь, наприклад. Чи, на гірший випадок, снігова людина... А що?

За хвилину на мирній леваді клекотіли жахливі битви. На Галю зграями кидались леви, підступно повзли чорні пантери, рикали тигри, важкою ступою сунули африканські слони, звивалися бразільські пітони, скрадалися дивізії кащеїв, ескадрильями налітали баби-яги, повзли семиголові гідри; на беззахисну дівочу голову, до всього, обрушувалися урагани й тайфуни, під ногами в неї провалювалася земля, а в небо шугали вулкани, і, користуючись бідою, з ножами в зубах повзли ще й пірати!

Левада гуркотіла, ревла, вила, гула, стугоніла, тріщала, тряслася... Непереможний Вітька Горобець, мов той демон, носився в скаженій круговерті й виносив Галю на руках... Виносив трохи злякану, але цілу-цілісіньку.

— Добрий вечір, орлику!..

Горобець здригнувся і застиг. У вухах ще ревіло побоїще, перед очима маячили леви, тигри, пантери, кащеї, пірати, слони, і він ледве розгледів за ними Галю. Вона підходила до нього, струнка й висока, в білому-білому платті, зашаріла від швидкої ходи, а очі сяяли ніяково й радо.

— Здрастуй, Галю,— опам’ятався нарешті хлопець.

— Пробач, я трішки затрималась. Заледве встигла рознести сьогоднішню пошту. Стільки листів та газет!..

Ходили поміж вербами, і Вітька розгублено мовчав, бо не знав, як поводитись і що говорити. Галя, схиливши голову набік, задумливо перебирала в руках квіти.

— Кажуть, дощ буде...— нарешті видавив а себе хлопець і тут же покартав себе: "Теля! Не міг нічого кращого придумати. Теж мені бюро погоди. І квітів не здогадався принести. Осел! Справжнісінький осел!"

Дівчина ледь помітно посміхнулася, промовчала. З її тонких, рухливих пальців сипались на біле плаття червоні пелюстки півоній...

Вітька безпомічно озирнувся. О, де та грізна небезпека, котра загрожувала б його коханій?.. Щоправда, Галя — дівчина не з лякливих. Сам Причепа колись потиснув їй руку і подякував за відвагу. Він тоді їхав велосипедом мимо колгоспної ферми, звідти вискочив бугай Кордебалет. Бугай задрав хвоста, роги до землі і як зареве та навперейми... Звісно, Причепі нічого не лишилося, як тільки кинути велосипед і оперативно видряпатися на телефонний стовп. Правда, як він ухитрився без кігтів зафурчати аж до самих фарфорових чашечок, навіть сам начальник райміліції не знає.

Коли Галя з’явилася на вулиці, Причепа вже сидів на стовпі й так оглушливо сюрчав звідти, що аж дроти гули. А Кордебалет у відповідь люто ревів та все бив лобом у стовп, розгойдуючи його разом з Причепою. Проте відважний міліціонер не здрейфив, а продовжував немилосердно сюрчати, як він згодом казав,— "для підтримки порядку".

— Як тобі не соромно дядю на стовп заганяти! — з докором підійшла Галя до бугая.— Ану, геть звідси, бо дядя Причепа всі чашечки поскручує. Кому сказала?.. Як візьму хлудину, то знатимеш мене!..

На превеликий подив Причепи, Кордебалет скорився. Востаннє трахнув об стовп і понуро пішов до ферми, а його вигляд так і говорив: "Ех, завжди ці жінки лізуть не в свої справи".

Миттю зсунувшись на землю, Причепа обтрусився, сховав у нагрудну кишеню сюрчок, поправив кобуру, міцно потиснув Галі руку і сказав:

— Ось так повинно наше населення допомагати працівникам міліції в повсякденній роботі!

Отака була Галя.

А зараз їй ніяка небезпека не загрожувала. Навколо було мирно й буденно. Жінки вистелили на леваді полотно, галасували, ганяючи м’яча, діти, а над селом займалися вечірні дими. Пахло миром, вечоровим спокоєм, затишком. Сонце втомлено котилося до горизонту. Ні, не передбачалося небезпеки. Не везло Вітьці Горобцю, не везло...

— Вітю! — раптом озвалася дівчина тоненьким голоском.— А скільки буде двічі по два?

Вітька від здивування трохи не спіткнувся.

— Двічі по два? — кліпав білявими віями, і його голубі очі аж потемніли від подиву.— Та чотири. Чого це ти питаєш про це?

— Щоб почути твій голосок,— відповіла дівчина та й затулила сміхотливі вологі губи пломеніючими півоніями...

"Казбек"

І тоді Вітька заговорив.

Заторохтів швидко, запально, гаряче, ковтаючи слова і стріляючи ними З кулеметною швидкістю...

З його уст так і сипались десятки історій, одна однієї цікавіша, одна однієї неймовірніша. Змінювались континенти й країни, острови й ріки, народи й епохи, звичаї та закони. Ганнібал і Македонський, Сагайдачний і Майн Рід, Галактика і середні віки,— все змішалося і пливло перед спантеличеною дівчиною. Вітька опускався в океанську глибінь і знаходив там не одну, а цілих три зниклі Атлантиди, з океану шугав аж на Марс і зривав покривало таємничості з нього, не переводячи подиху, хапав сонце і миттю розбирав його по шматочках...

І все торохтів, торохтів, торохтів...

Але це — в думках. А вголос, як не силкувався, а все ще не міг нічого путнього видавити з себе.

Йшли вузькою звивистою вуличкою, що вела з левади у центр села до клубу. Вітька був радий, що вірний Федько таки роздобув для нього карбованця, і він тепер купить Галі квиток, як справжній мужчина.

А поки що хлопець елегантним жестом (принаймні так йому здалося) витяг з кишені коробку "Казбеку". Він не курив і терпіти не міг їдкого тютюнового диму. Але всезнаючий Федько авторитетно заявив,

що всі закохані неодмінно смалять цигарку за цигаркою у всіх романах, повістях, кінофільмах, бо диміння — то ознака благородного хвилювання. Вітька Горобець змушений був погодитися і потягти в батька коробку "Казбеку".

Подавивши в собі огиду до тютюну, запалив цигарку, затягнувся і хрипло закашляв.

— Вітю! — здивувалась Галя.— Ти куриш?..

— Тягну,— відповів недбало і прикусив губи, бо кашель так і рвався з грудей.

— По-моєму, не ти її, а вона тебе тягне,— заперечливо похитала головою Галя.

Вітька знову затягнувся і забухикав ще дужче, а в горлі ніби пройшовся хто рашпілем.

"Як закохані цю гидоту смалять? — кусав губи, аби хоч трохи стримати кашель.— Якщо ще раз потягну, то, мабуть, впаду серед вулиці".

Та більше тягти не відважився. Тихцем за спиною викинув недокурену цигарку і сапнув свіжого повітря. Трохи полегшало.

Та не зробив після того й десяти кроків, як позаду почувся відчайдушний жіночий вереск:

— Рятуйте!!! Якась трясця підпалила!!!

Вітька сполошено оглянувся. Біля двору бігала язиката Пріська Деркач, прозвана в селі за довгий язик Тиліхвоном, і, б’ючи об поли руками, щодуху лементувала:

— Пужар!.. Горю!.. Тушіть!..

А над сухіш очеретяним тином вився голубий димок і вже вибивалися вгору червонясті язички.

Роздумувати було ніколи.

— Я — зараз! — крикнув Вітька до Галі й метнувся у Прісьчин двір.— Відро у вас є?.. Вода?..

— Пужар!.. Горю!.. Тушіть!..— не чуючи й не бачачи нічого, галасувала Пріська.

— Відро, кажу, у вас є? — закричав Вітька.— Та не робіть, бабо, паніки, бо й хата згорить.

Доки знайшов відро та витяг з колодязя, над тином витанцьовувало полум’я. А на селі вже гудів гул, хряпали двері, дзенькали відра, і по сухих грудкуватих дорогах панічно торохтіли підводи.

— Пужар!.. Горю!.. Тушіть!.. — не змовкала Пріська, і її лемент долітав до найвіддаленіших закутків, будоражачи все село.

Пожежу загасили швидко. Тину згоріло мало, щось метрів з півтора, а решту рятівники в поспіху розтягли й розкидали по вулиці і навіть ринули було валяти тин у Прісьчиної сусідки.

Коли все притухло і лемент вщух, а дядьки й тітки галасливо вмивалися біля колодязя, примчала пожежка. Дужі хлопці-молодці, аби

не везти води назад, облили на всякий випадок Прісьчину хату і задоволені поїхали дограваті у доміно.

Тільки тоді Галя розшукала у натовпі Вітьку.

— Ой, який же ти замурзаний! — сплеснула руками.— І вуха у сажі, герою ти мій сміливий, орлику відважний! Ти, мов той лев, накинувся на вогонь.

"Ех,— тяжко думав хлопець.— Раз трапилось показати себе, та й те, коли сам підпалив бабі Прісьці тин. Треба ж було кинути цигарку. Чого доброго, міг півсела з димом пустити"...

І везе ж ото людям!

Коли зайшли до клубу, докручувалася добра половина фільму. Довго в пітьмі шукали вільного місця. Вітька, водячи Галю за руку, волів, щоб те місце не скоро віднайшлося. На екрані щось тріщало, ревло, стріляло й кричало, а Вітька все водив і водив за собою Галю, міцно стискуючи маленьку руку. Його штовхали: "Куди прешся на голови?!" А хлопець нічого не бачив і не чув, тягаючи за собою покірну дівчину, доки їх силоміць не посадили.

Аж тоді передихнув і глянув на екран. Безстрашний лицар, молодий і дужий, ефектним випадом шпаги проколював бородатого жахливого пірата. Потім він спустився в трюм і невдовзі виніс на палубу юну красуню принцесу, полонянку морських розбійників.

Ніжно голубіло море, тріпотіли білі паруси, поволеньки танув у голубизні пороховий дим. Навколо валялися порубані пірати, а юна принцеса ніжно обнімала за шию хороброго лицаря і дивилася на нього, як віруючий дивиться на божий лик: захоплено, віддано.

"І везе ж ото людям!..— мучився Вітька, заздрячи кінолицарю.— А тут ні одного тобі пірата, немов крізь землю провалилися..."

Губи лицаря-визволителя жадібно потяглися до трепетних уст принцеси. Ось-ось вони мали злитися в довгому щасливому поцілунку. Галя соромливо опустила голову, ніяково зиркнула на екран з-під пухнастих вій: і хотілося дивитись, і соромилась...

Вся зала принишкла в очікуванні того поцілунку.

І раптом у Вітьчиній кишені голосно задеренчав будильник.

— Цить!..— зашипів зніяковілий хлопець і поспіхом стис спітнілою рукою кишеню, немов хотів заткнути будильнику невчасно розкритого рота. Але той, дриґаючись у руці, все деренчав і деренчав, ніби хто проколював його шпагою.

Поцілунок був зірваний. Натомість, певно, від голосного деренькотіння на екрані заворушився один з недобитих розбійників... у залі знявся репет обурення:

— Хто там дзвонить?!

— Заткніть йому горлянку, бо всі пірати повстають!!!

Будильник, розкрутивши всю пружину, нарешті стомлено затих з почуттям чесно виконаного обов’язку. Герої нарешті поцілувалися. Але ефект був уже не той, і враження було зіпсоване. Це відчули, очевидно, і самі герої, бо чомусь зробилися в’ялими й байдужими, а на екрані поспішно вискочив "Кінець".

Ой співали цвіркуни, заливалися...

Вони йшли, побравшись за руки, а куди — і самі не знали. Простували просто так, як просто так ходять ночами закохані. їм було хороше гуляти вдвох під рясними зорями, хороше було триматися за руки й слухати невидимих цвіркунів. В серпневій темряві, теплій і лагідній, мільярди цих "невгамовних рицарів ночі" творили найсвітлішу симфонію літа. Невидимі музики були всюди, під кожною травинкою, і здивована, оглушена ніч аж розколювалась від їхньої нестримної дзвінкої радості.

І сталося чудо: якийсь особливо меткий і голосистий цвіркун заспівав у Галиних косах. Він співав, заливався, він тріщав, кричав у дівочому волоссі, і Галя стояла зачарована, приголомшена, боячись ворухнутися, навіть кліпнути віями, притискала руки до грудей, аби стримати серце, аби воно билось не так бентежно й лунко, аби не сполошило цвіркуна.

І Вітька застиг зачарований, трепетний і теж боявся дихнути й жмурився, боячись радісними блискучими очима стривожити співака. Відчув себе найщасливішою людиною. Розумів, що не кінолицарю треба заздрити, а хай той лицар заздрить йому, Вітьці Горобцю, бо не в його принцеси, а в Галі Козачок заливається цвіркун, і не принцеса, а Галя — найчарівшша дівчина в світі.

Од радості й щастя, що переповнювали його вщерть, хлопець стиха дзвенів юним сміхом.

— Я й не знала, що ти так гарно смієшся,— шепотіла дівчина.

А Вітька відповідав їй, що він найщасливіший у світі, бо найкраща дівчина планети Земля йде поруч з ним.

З луків пахли зів’ялі, звечора скошені трави, з полів тягло запахом хліба й стерні. Незчулися, як дійшли до ставка. На березі таємничо шуміли верби й осокори, сходив червонястий мідний місяць, а другий

плив у ставку. Десь скидалися сонні коропи і чути було, як крапала червоняста від місяця вода.

Стояли на тому місці, де зовсім недавно відбулася дуель і де гримів постріл кохання.

Вітька спрагло зазирав у темні дівочі очі, мов у пречисту криницю, і бачив у них і червонястий місяць, і білі зорі, і себе, і навіть бачив, як скидалися у ставку сонні коропи, а з них тихо крапали червонясті краплі... Незчувся, як припав губами до напіввідкритих, бентежно-тремтливих, але відчайдушно покірних вогників-губ...

І здригнулась планета Земля...

Коли з клітки вискакує лев

Все відбулося так.

І ніч була збентежена, і планета не спала, і тополі стартували у небо, і рясний зорепад феєрверком вітав чистоту першого поцілунку.

Все було саме так.

Щоправда, в ту мить, як здригнулась планета і народився перший поцілунок, біля ставу пролунало здивоване і вражене:

— Хі-і! Оце так Ві-і-тька-а! Ну й дає!..

І вдруге здригнулась планета Земля, а разом з нею й закохані. І відскочили одне від одного так стрімко і так рвучко, немовби їм під ноги впала й люто засичала індійська кобра. І від того стрибка враз заніміли цвіркуни, а червонястий місяць, злетівши вгору, побілів з переляку і все навколо засяяло-засвітилося білим дивомвидивом.

Кобри ніде не було, а метрів за десять од закоханих, залитий місячним сяйвом, стояв та привітно й добродушно всміхався... Федько Котигорошко. В першу мить Вітька хотів було розкричатися і кинутися на приятеля з кулаками та, глянувши на його безгрішну і сяючу посмішку, стримався.

— Ти чого тут? — сердито запитав.— Хто тебе просив?

— Та так, прогулююсь,— відповів Федько з таким незалежним виглядом, немов тільки й робив, що гуляв ночами біля ставка.— Проходжу мимо, дай, думаю, подивлюся, як воно тут уночі: романтично чи прозаїчно?

Галя весело сміялась, а Вітька сердито супився і щось бурмотів собі під ніс швидко, запально.

— Ну чого ти белькочеш, як дідів Свиридів індик? — добродушно запитав його Федько.— Так, ніби мені не можна чудової літньої ночі провітритися біля ставка. Ще Гоголь сказав, що я не знаю української ночі...

Лише тепер Вітька побачив, що мирний і добродушний Федько мав незвичайний вигляд: за поясом у нього стирчала сокира, в одній руці він тримав вила-трійчата, а в другій — великий кухонний ніж.

— Федюшенько, ну куди це ти так екіпірувався? — сплеснула Галя руками, і луна ляснула над ставом.— Чи не пірати часом замишляють набіг на Великі Чаплі?

— Кажу, прогулююсь,— неохоче почав Федько, але не стримався і випалив: — О восьмій вечора передавали по радіо, що з пересувного звіринця в Одесі вискочив лев і його вже три дні не можуть спіймати. Вам ясно ситуацію?

— Так де ж та Одеса, а де Чаплі? — засміялася Галя.— Тисяча кілометрів.

— Еге,— недовірливо відповів Федько.— Говори, теревень! Хто знає, що стукне звіряці в голову. Візьме та й прибіжить у Великі Чаплі, злющий та голоднющий, а вас тут безвідповідально носить ночами біля ставка — не вчуєте, як і лев з’явиться. Ні, ви вже собі цілуйтеся, а я постою на варті. Закохані, відомо, нічого не бачать і не чують...

З цими словами Федько всівся під вербою.

Вдруге поцілувати Галю Вітька вже не відважувався. Кляв працівників звіринця, що так необачно проморгали в Одесі лева.

Довелося під охороною Котигорошка повертатися в село.

Дарунок

— На даному етапі, ви вже навіть поцілувалися, а ти досі не підніс їй жодного дарунка,— з докором похитав головою Федько Котигорошко.— Ну, куди ж воно годиться, га?

— Що ж я повинен їй дарувати? — з подивом, запитав Горобець.

— Купи з півкілограма цукерок,— мрійливо облизав губи Котигорошко.— Тільки не подушечок чи барбарису, а тих, що сорок копійок сто грам. Або печива чи плиточку шоколаду "Оленка". Словом, на даному етапі, ласощів треба піднести. Щоб любов укріпити.— І щиросердно додав: — Не скупій, як Кіндрат Печериця, його за це й жінка з хати вигнала. Дівчата дуже люблять, коли їх вгощають. Хоч і утратно, а що вдієш? Всі закохані так роблять, не ти перший, не ти останній.

— А де я грошей візьму? — скривився Вітька.

Приятелі зітхали. Все гроші та гроші. І коли вже без них можна буде обійтися? І раптом Котигорошко, щось пригадавши, ляснув себе по лобі:

— Дурень я! Забув!.. Зараз я дістану тобі дарунок. І солодкий, і дешевий.

У діда Свирида поспіли сливи.

В того самого діда Свирида, котрого в селі дражнили Кісточкою. Бо не міг старий спокійно дивитися, як пропадають сливові чи вишневі кісточки. Де, бувало, не знайде кісточку,— обов’язково, крекчучи й лаючись, підбере і в кисет сховає. А не дай боже побачить, як хто їсть фрукти і викидає кісточки, то й зовсім розкричиться.

— Що це ти, бісів сину, кісточки де попало жбурляєш?! Га?.. Думаєш, кісточці не болить, що ти її кинув? Ти ж її, шалапуте, на смерть прирікаєш! А з неї деревина отакенна виросте, годуватиме тебе, непутящого, плодами. Дай сюди, кажу, кісточку!..

— От чудило! — казали про діда.— На кісточках звихнувся!

А дід, знай, ходить по городу та довбе пальцем ямки і втикує туди принесені кісточки. ї стільки їх навтикає восени, що весною увесь город від пагінців — як зелена щітка. А коли вони підростали, старий бігав по селу, хапав за поли першого стрічного й благав:

— Зробіть ласку, візьміть хоч один пагінець! Прошу вже вас, бо глушаться, дери його батько! Пропаде ж деревина ні за понюх тютюну. А ви пересадите, щепу зробите, отакезна вам слива виросте. Вік потім не об’їстеся слив, дери його батько, коли я брешу!

Кращого садка, як у діда, не було.

Про сливи ж і говорити не доводиться...

Прийшов Федько Котигорошко і переліз через верболозний тин...

Сливи висіли густо, апетитно, ледве тримаючись на пожовтілих хвостиках. Були вони м’які, запашні й такі солодкі, що губи злипалися. Куди тому шоколаду до цих слив!

Це Федько затямив давно.

Взагалі Котигорошко був проти того, щоб лазити по чужих садках, але, по-перше, сливи були дуже солодкі, а по-друге, у Вітьки Горобця бракувало грошей на шоколад.

Федько вже нашматував їх півпазухи, як з хати вигулькнув дід Свирид:

— А куди ж ти ото сливи трясеш, шалапуте окаянний! А щоб тебе трясця трясла й не переставала! — І закричав на все село: — Лови його! Переймай! Хапай! Хоч кісточки мені поверни, дери його батько!..

Зрозуміло, що після такого репету Федько, незважаючи на свою вайлуватість і неповороткість, вилетів із садка, мов куля з рушниці. Під акомпанемент крику: "Держи його!!! Лови його!!!" — понісся вулицею, не бачачи ні землі, ні неба, і на сусідній вулиці з усього розгону налетів на комірника Сидора Гуску.

— Носить тебе нечиста сила! — сердито вилаявся комірник, з трудом утримавшись на ногах після удару.— Щоб тебе, вітрогоне, за тридев’ять земель так несло!..

І раптом з комірникових штанів і пазухи так і сипонуло зерно!..

Федько, зопалу не розібравши в чім річ, заверещав не своїм голосом і хотів було тікати, аж де не візьмись — Грицько Причепа:

— Що за крик, на даному етапі?

А з переляканого комірника, мов з розірваного лантуха, все сипалось і сипалось зерно. Ойкаючи, він хапався то за штани, то за пазуху, але зерно текло, як вода.

— Товаришу Котигорошко! — урочисто вигукнув Причепа.— Від імені радянської міліції дозвольте, на даному етапі, подякувати вам. Ви затримали крадія!

— Потім, потім з подякою,— скромно відмахнувся Федько й, підтримуючи руками пазуху з потовченими сливами, шмигнув у бокову вуличку.

Принишк у бур’яні, не дихаючи.

Народні прислів’я про кохання

В ніч на 25 серпня 1964 року доля Галі Козачок була вирішена. Хоча вранці дівчина, наче й не було нічого, з’явилася на пошті, а по обіді з товстою сумкою на боці вже снувала по вулицях і дворах і хоч була вона весела й привітна, доля її, повторюємо, була вирішена. Недарма Федько, обіклавшись книжками й зошитами, просидів усю ніч в сараї, багатозначно сказавши перед цим на Галину адресу: "Ну, постривай, ти в мене дострибаєшся!" На ранок генеральний план наступу на Галину незалежність і волю було вироблено в цілому, а за деталями Федько помчав до Вітьки Горобця.

Той ще мирно спав, і Федько стягнув його за ноги.

— Вставай, бо маю важливу справу,— термосив його за плечі.— Так можна все своє щастя проспати.

— Ми...— забурмотів Вітька і ледве розплющив очі.— Ну чого ти причепився до мене ні світ ні зоря? Знову в Одесі тигряку випустили?

— Слухай уважно,— по-змовницьки зашепотів Федько.— Я перечитав усі народні прислів’я про кохання і ось: "Любов сильніше смерті".

— Ну вірно,— позіхнув Вітька, тручи очі.— Тільки чого ти мене розбудив? Для чого мені твої прислів’я?

— А як же ти будеш любити Галю, не знаючи скарбів народної мудрості? — захвилювався Котигорошко.— От, приміром, стоятимеш з Галею і — зітхай. А зітхнеш — одразу ж і народну мудрість: "Хто кохає, той за тим і зітхає". Або погляне на тебе Галя, а ти їй знову народну перлину: "Як гляне — серце в’яне". Але це ще не все. Я таке вичитав у народній мудрості, що ти ахнеш і за голову візьмешся!

Вітька насторожився:

— Ну, що там ще?

Федько урочисто витер під носом, підсмикнув штани і випалив одним духом:

— Ти повинен з Галею одружуватися!

— Що ти сказав? — стрепенувся Вітька.

— Не я сказав, а народна мудрість,— поправив Федько.— Слухай уважно: "Коли любиш — так женись, а не любиш — відступись!"

Вітька був приголомшений, вкрай здивований і вражений. Навіть його білявий чубчик настовбурчився здивовано і вражено.

— Ого! — врешті вигукнув Горобець.— Виходить, я можу одружуватися?

— Не можеш, а зобов’язаний! — впевнено відповів Котигорошко.— Народна мудрість з цього приводу ясно говорить: любиш — женись, а не любиш — відступись. Що ж тут неясного? Як не любиш і не хочеш женитися, дай, мовляв, другому дорогу. Не сиди, як собака на сіні: сам не гам і другому не дам.

— Я Галі нікому не віддам!

— Ну от! — розцвів Федько.— Ти її любиш — ти й мусиш на ній женитися. А то Галя хтозна-що про тебе подумає. Любить, навіть поцілував раз, а женитися не хоче. Ні, треба негайно брати хлібину і йти свататися.

Вітька увібрав голову в плечі і злякано глянув на Федька:

— А гарбузяки вони того... не піднесуть? У них уродили...

— Та що ж вони — дурні? — аж обурився Федько.— Можна подумати, що ми йдемо до них грошей позичати. Ти скажи, був я у тебе секундантом?

— Був.

— От. А сватом і сам бог велів мені бути. Іншого виходу в тебе немає, хоч і вмри тут. З коханням не жартують, ще древні мудреці казали.

— Так я ж з Галею ще про це не говорив,— завагався було Вітька.

Але Федько швидко розвіяв його сумніви.

— Але ж ти її вже раз поцілував? Я навіть свідком був. І потім — в кіно водив. Хіба цього не досить? Потім, сват для чого, по-твоєму? І потім... Та що й говорити! Я так зроблю, що Галя й писнути не встигне, як буде засватана. О! А там уже, як голова колгоспу казав: хоч і буде каяття, та не буде вороття. Бо коли засватана, то хоч-не-хоч, а заміж іди. Народна мудрість з цього приводу ясно говорить: засватана — як продана!..

— Хай буде по-твоєму,— згодився Вітька.

— О, це інша річ! — повеселів Федько.— Чую голос справжнього мужчини Великих Чавель. І доки ти не передумав,— біжу в сільмаг за хлібиною, потім ще раз перечитаю, що там свати про куницю співають, і...

І, не договоривши, Федько покурів до сільмагу, діючи по принципу: куй залізо, поки гаряче.

Турецький охотник

І сталося диво дивнеє у чотирнадцяте літо Галі Козачок року 1964, дня двадцять п’ятого, місяця серпня.

Прикотився в дівочу хату маленький і товстенький весільний сват з білою хлібиною в руках, купленою в сільмазі за двадцять дві копійки, та й став на порозі. О, скільки сватів отак перестояли, скільки гарбузів на дурничку переносили і скількома рушниками були перев’язані та скількома чарками призапрошені! Тож сміливіше, хлопче, не ти перший, не ти останній з славного-преславного племені сватів. Починай, Федько, все одно автор не має часу читати лекцію "Сватання і роль сватів в історії людства". Хай уже іншим разом, а ти починай!..

— Здрастуйте...— тріпнув Федько чорним чубчиком.

Соломія Кіндратівна, Галина мати, низенька рухлива жінка років сорока, кинула на прибулого веселим чистим оком і співуче, м’яко відповіла:

— Здрастуйте, добрий чоловіче.

Гість відразу ж її поправив:

— А я вам не добрий чоловік.

— Овва!..— сплеснула мати повними руками.— А хто ж ти, коли не добрий чоловік? Прямо не відаю, чи й до столу запрошувати.

— А-а, Федько! — відклала Галя книжку.— Проходь, чого ж ти стоїш, хати нам не засидиш.

— А я вам і не Федько,— насупився гість, переступаючи з ноги на ногу. Проте до столу пройшов і зупинився, як вкопаний.— Не Федько я...

— А хто ж ти такий? — Соломія Кіндратівна вдала, ніби не впізнає хлопця, котрого минулого літа застукала під грушею з повного пазухою речових доказів.

— Охотник я турецький,— буркнув Федько.— Так, ніби по мені не видно...

— О-о, здалеку пташка до нашої стріхи прилетіла! — похитала головою мати.— А я думаю, де ж я тебе раніше бачила?.. А воно в Турції. Правду кажуть, гора з горою не сходиться, а людина... То куди ж оце, охотничку, путі, тримаєте?

— За голубою куницею йду!

— Ох ти ж, боже мій! — охнула мати, опускаючись на лавку.— Невже ото з Турції аж у Чаплі за голубою куницею?

— За нею,— кивнув Федько головою.— Я, значить, із землі турецької. Випала у нас пороша. Пішов я, значить, шукати звіриного сліду. От іду та й іду собі, сліду катма, коли це навстріч мені князь. "Ей ти, охотник,— каже він,— поможи мені, бо не сплю, й не їм, і спокою не маю. Трапилась мені голуба куниця — красна дівиця. Пособи мені спіймати тую куницю. Десять городів тобі дам, тридев’ять кладів золота".

— Багатий,— прокоментувала Соломія Кіндратівна.— Та хоч би ж слово своє стримав. Бо й мідяка в нього потім не випросиш.

— Пішов я по сліду,— торохтів Федько, входячи в роль і нічого не бачачи й не чуючи навколо себе.— По всіх городах був, у Туреччині всі усюди виходив, усі царства облазив — ніде не видно голубої куниці.— Федько розвів руками і тяжко зітхнув.— Немає, мов крізь землю вона провалилась! Дери його батько, як дід Свирид каже. Кажу князю: "Треба іншу куницю шукати". А князь і слухати не хоче. "Мені,— каже,— тільки Галю Козачок, бо іншої куниці й даром не хочу". Пішов я, значить, вдруге по сліду та й напав. У ваш двір слід мене привів, у вашій хаті голуба куниця сховалась. І кажу я вам: віддайте за нашого князя та вашу голубу куницю!

Сват змовк, стомлено сопучи та спідлоба чорними очима поблискуючи.

— Вік живи — вік учись,— по хвилі озвалася Соломія Кіндратівна.— Скільки живу, а й не відала, що в моїй хаті та голуба куниця знаходиться.

— Та он же вона перед вами,— ткнув Федько пальцем в розгублену й зніяковілу Галю і на всякий випадок уточнив: — Дочка ваша.

Галя так знітилась, що не знала, що й діяти. Жарт це чи серйозно?.. Ах, яка там серйозність, звичайно, жарт. Але чому при матері? А втім, коли Вітька відважився з-за неї на дуель іти (їй і досі заздрять усі чаплівські дівчата), то чому б і не пожартувати з сватанням? А гарно виспівує цей Федько. Що він язикатий — знала, але щоб так складно небилиці плести... А щоки горять... Ах, які капосні щоки, так і горять, горять... Ну й утнув же Федько!..

— То що ж ти відповіси, голуба кунице? — звернулася до неї мати. Запитувала серйозно, навіть суворо. Але Галя бачила в глибині її променистих очей, що пірнули в сітку зморщок, нестримний сміх.— Чому мовчиш? Було б раніше сліду не лишати, а тепер треба щось турецькому охотнику відповідати. Людина до нас аж з Турції йшла. Не близький світ.

— Облиш свої витівки, Федько! — випалила дівчина і почервоніла так, що, здавалося, ще мить — і згорить на очах у турецького охотника.

— Гарні мені витівки! — аж обурився Федько.— Буду я заради жартів купляти в сільмазі білу хлібину за двадцять дві копійки, коли є й за шістнадцять.

— В Турцію дорога далека, то білий хліб не завадить,— розсудила мати.— А що ж це ви, охотнику, забули сказати про вашого князя? Чи, може, він такий незугарний, що вам ім’я називати його ніяково? То ми йому од воріт поворіт.

— Та це Вітька Горобець! — відповів Федько.— Він, правда, не князь, але хлопець — о! То віддасте за нього свою куницю?

— Як вам, свате-охотнику, і сказати? — задумалась мати.— Не хочеться аж у Турцію свою дочку віддавати. Далеко дуже.

Федько заспокоїв:

— У вік техніки живете. Реактивні он літають.

— Квитки дорого,— стояла на своєму Соломія Кіндратівна.— І потім, шановний старосто, застукали ви нас зненацька. Тому вибачайте, але не можемо у вас білий хліб узяти і вас рушником пов’язати.

— Та що ж тут голову ламати?..— нервував сват.— Все й так ясно. Я ж не корову у вас купую. Народна мудрість ясно з цього приводу говорить: любиш — так женись!..

Мати спершу ніби й погодилась.

— Воно-то й так... Але народна мудрість говорить: поспішиш — людей насмішиш. А ви самі бачите, як розгубилась наша куниця. Дайте нам часу гарненько обдумати ваші слова.

— І довго ж ви будете думати? — Котигорошко невдоволено засопів. — Чи ви думаєте, що мені так легко аж з Турції до вас бігати?

— Та років так через десяток і прибіжіть.

— Тю! Та за десять років вони можуть і розлюбитися,— вигукнув Федько.— Он дядько Стратулат п’ятнадцять років з своєю Стратулатихою жив, а й то сказала: "Забирай свої речі — і на всі чотири боки!" Дядько Стратулат забрав своє майно — два чемодани пляшок — і поніс у ларьок, щоб на квиток на автобус вторгувати.

Виряджаючи свата, Соломія Кіндратівна в сінях щось насипала йому в кишеню.

— Від куниці,— шепнула, покуйовдивши сватів чубчик.— Заходь, Федюшо, не гордися.

І довго з сінешнього порога проводжала його затуманеними очима та все шепотіла:

— Думала, дитина... А вона вже куниця...

"Вітька+Галя"

Стояли під явором, похнюпивши голови, мов ті полководці, котрі щойно програли важливу битву.

— Все? — безнадійно перепитав Вітька і пересмикнув гострими плечима.— Та не тягни, Жучок!..

— На даному етапі — все,— безнадійно розвів Федько руками.— Але будь мужчиною, Вітько. Ну, розумію, фіаско... Та Наполеону гірше прийшлося під Ватерлоо, і то витримав. Або згадай Байду. Турки його гаком за ребро чіпляли. Або візьми...

Вітька зітхнув: історія була поганим бальзамом для нього.

— І не зітхай так,— уболівав Федько.— Моя бабуся каже: півсвіту скаче, а пів — плаче. Що поробиш, ми потрапили у ту половину, що хникає. Але в нас не все ще втрачено. Ми й через десять років своє візьмемо. А що таке десять років? Пхі — і все, коли брати в історичному масштабі.

— Добре, що хоч гарбуза не піднесли.

— Еге! А гарбузового насіння для чогось насипали повну кишеню,— і Федько витяг жменю пузатеньких смажених кабачків.— Пригощайся, іншого виходу в нас немає.

— А що де означає? — насторожився Вітька.— Коли гарбуз — зрозуміло, а гарбузове насіння?..

— Я теж всю дорогу ламав над дим голову.

— І що?

— У світовій літературі, на жаль, не згадується про подібні випадки, — сумно зітхнув Федько.— В історії теж... В енциклопедії — мовчання. Але мені здається, гарбузового насіння мені для того насипали, щоб ми з тобою полузали і гарненько подумали. Кажу тобі, не вішай носа. Наполеону під Ватерлоо, зрештою, і кабачків ніхто не давав.

Сват з молодим лузали й думали. Кабачки були смачні. Безперечно, Федько має рацію. Наполеону під Ватерлоо було гірше. Отже, носа нічого вішати. Та, власне, йому й не відмовили прямо, а попрохали зачекати. Десять років — час величенький, але що вдієш. Треба зачекати. Справжня любов все життя чекає.

— Еге! — раптом сказав Котигорошко, уважно розглядаючи явір.— Еге! — повторив він, мацаючи кору.

І з цими словами витяг з кишені складений ножичок.

— Ти що надумав? — стривожився Вітька.

— Те, що закохані роблять,— спокійно відповів Котигорошко і видряпав на корі "Вітька + Галя".— От,— задоволено мовив, впоравшись із своїм ділом.— Для історії. Так би мовити, для майбутніх поколінь. Хай читають. Хай заздрять. А то тільки й знають: "Ромео + Джульєтта".

— Для чого ти псуєш дерево? — образився Вітька.

Але Федько діловито перебив:

— А ти хочеш ніякого сліду в історії не лишити? Ні, так не годиться. Хай усі знають: "Вітька + Галя". Хто після цього посміє до Галі підсокирюватися? Галі ми зайвий раз доведемо, що вона всього лише твій плюс і ніякого самостійного значення не має. "Вітька + Галя", або повість про перше кохання. От!

Федько, незважаючи на поразку, був явно не в міру балакучий, сповнений енергії. Він би й на небі написав оте "Вітька + Галя", та шкода, що не має підходящої драбини.

— Чого тобі сумувати? Сказано, "Вітька + Галя" — і ніде твоя куниця від тебе не дінеться! — А потім подумав і закінчив: — Як не будеш, звичайно, гав ловити!..

Гарячий пісок — ліки універсальні

І сниться Вітьці Горобцю дивний сон.

Біжить куниця — голубі іскри розсипає.

Біжить степами, ярами, лісами, а він — за нею. А голубі іскри так і сиплються, і куниця аж спалахує дивним голубим сяйвом. А він — за нею.

День біжить...

Два біжить...

Три біжить...

І вже на десятий день здоганяє голубу куницю. Ось-ось схопить її... І тільки руки простягнув, а тут хтось як крикне:

— А куди ж ти ото руками?! Іч, який швидкий!..

— Я десятий день уже біжу! — кричить Вітька.

— А десять років ти б не хотів за куницею бігти?

— І побіжу! — вперто кричить Вітька.— Хоч і двадцять років!

А позаду пихтить Федько і хникає:

— Вітько-о, я закохався...

Вітька застиг, як укопаний:

— І ти, Брут?.. І в кого?..

— Не знаю...— Федько задумливо гризе насіння гарбузове.— Ще не знаю у кого, але відчуваю, що закохався.

— Щось мені душно,— каже Вітька.

...Уві сні він так голосно кричав і так безладно розмахував руками, що зовсім сполошив матір.

— Мабуть, у нього гарячка,— швидко встановила діагноз.— І добігається ж, вітрогон!..

А ліки у матері були універсальні, од усіх хвороб гамузом, будь то біль у животі чи перше невдале сватання: гарячий пісок. Нагріла його швиденько, в торбинку засипала — і синові на живіт поклала, по доброті

своїй не відаючи, що синові ще десять років бігти степами, бігти ярами, бігти лісами за голубою-голубою куницею...

Чи здожене він колись голубу куницю?.. Поживемо — побачимо. Все можливо на білому світі, на даному етапі, то чого ж його носа вішати, як сказали б у подібному випадку Федько Котигорошко та Грицько Причепа.

Пісок, особливо коли він гарячий,— теж річ корисна.

Спи, Вітько, справжній мужчино Великих Чапель, спи з піском на животі, набирайся сил. І не сумуй. Мав рацію Федько: ти ж не Ромео. І твоя Джульєтта мирно спить у цю ніч і, мабуть, як і ти, з нетерпінням чекає, доки спливуть десять років. І вона буде прибігати у твої сни голубою куницею, швидкою, як вітер, і бентежною, як прекрасна казка.